

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO

NUŠA VEŠLIGAJ

Ženske v celjskih tovarnah po 2. svetovni vojni

Obdobje med letoma 1950 in 1970

Magistrsko delo

Ljubljana, 2022

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZGODOVINO

NUŠA VEŠLIGAJ

Ženske v celjskih tovarnah po 2. svetovni vojni

Obdobje med letoma 1950 in 1970

Magistrsko delo

Mentorica: doc. dr. Irena Selišnik

Somentorica: dr. Nina Vodopivec

Študijski program: zgodovina
in slovenistika – D, ped.

Ljubljana, 2022

Zahvala

Ob zaključku študija zgodovine se najprej zahvaljujem mentorici doc. dr. Ireni Selišnik, ki me je med vsemi predavanji navduševala nad preteklostjo, predvsem nad zgodovino žensk, ki je zato postala tudi del moje zaključne naloge. Zahvaljujem se somentorici dr. Nini Vodopivec, ki je ob nastajanju magistrskega dela z mano delila zanimive antropološke poglede na preteklost in me usmerjala pri mojem samostojnem raziskovanju. Obema iskrena hvala za hitre odzive in predvsem za nasvete in usmeritve ob nastajanju naloge.

Posebna zahvala vsem proizvodnim delavkam in delavcu, ki so si vzeli čas in me sprejeli v svoje domove ter z menoj »počvekali« o svojih tovarniških izkušnjah. Skupaj smo obudili spomine predvsem na prva leta njihovega službovanja, se smejali prigodam ter tu in tam obrisali kakšno bridko solzo.

Iskrena hvala mojim starim staršem, Amaliji, Marici in Mirku, ki so bili pravzaprav povod za nastanek tega dela, saj so mi pogosto pripovedovali o svojem življenju in tovarniškem delu. Hvala.

Nenazadnje še zahvala moji družini, ki me je v času študija bodrila, spodbujala in predvsem poslušala moje negotovanje. Zdaj, ko je vse za mano, tudi jaz vidim, da mi ni bilo tako hudo. Hvala vam.

IZVLEČEK

Ženske v celjskih tovarnah po 2. svetovni vojni

Magistrsko delo prikazuje družbeni položaj žensk v celjskih tovarnah Metka, Cinkarna Celje, Tovarna emajlirane posode EMO, Železarna Štore in LIK Savinja po 2. svetovni vojni. Tovarne, pri čemer zgodovina nekaterih sega že v 19. stoletje, so zaposlovale veliko število delavcev, med katerimi je bil visok tudi odstotek žensk. Ženske so bile najbolj prisotne v tekstilni tovarni Metka, najmanj pa jih je bilo v proizvodnji železarne Štore. V drugem delu so predstavljeni spomini štirinajstih proizvodnih delavk in enega delavca iz omenjenih tovarn, ki so delili svoje poglede na enakopravnost po 2. svetovni vojni (s poudarkom na tovarniškem delu), delavke so spregovorile o porodniškem dopustu in razpetostjo med domom in tovarno ter med ruralnim in mestnim okoljem, opisale pa so tudi svoje izkušnje z normiranim delom.

Ključne besede: celjske tovarne, socializem, enakopravnost, delavke, normirano delo.

ABSTRACT

Women Employed in the Factories in Celje after World War II

The master's thesis describes the social status of women in the factories Metka, Cinkarna Celje, Tovarna emajlirane posode EMO, Železarna Štore and LIK Savinja, all located in post-war Celje. The factories, some of which date back to the 19th century, employed a great number of workers, and women represented a high percentage of them. The majority of women worked in the textile mill Metka whereas the iron mill Štore had the lowest number of women employees. The second part of the thesis presents accounts of fifteen workers from the above-mentioned factories, sharing their views on equality after World War II (with the emphasis on factory work), women workers addressed maternity leave and how they balanced factory work and family as well the life in rural and urban areas. They also described their experience with standardised work.

Keywords: factories in Celje, socialism, equality, women workers, standardised work.

KAZALO

1 Uvod.....	7
2 O Celju	10
3 Gospodarske razmere na Celjskem	12
3.1 Gospodarski razvoj od 19. stoletja do druge svetovne vojne	12
3.2 Gospodarstvo po drugi svetovni vojni.....	14
3.3 Razmere v izbranih tovarnah.....	17
3.3.1 Cinkarna Celje	17
3.3.2 EMO Celje	19
3.3.3 LIK Savinja.....	21
3.3.4 Metka	22
3.3.5 Železarna Štore	23
4 Položaj žensk po 2. svetovni vojni.....	25
4.1 Zakonski dosežki žensk po 2. svetovni vojni	28
4.2 Ženske v industriji po 2. svetovni vojni	30
5 Statistični podatki o ženskah v celjskih tovarnah.....	31
5.1 Statistični podatki za Cinkarno Celje	32
5.2 Statistični podatki za EMO Celje	33
5.3 Statistični podatki za Železarno Štore	35
6 Celjske tovarne po 2. svetovni vojni skozi oči delavk	40
6.1 Pogled na enakopravnost.....	42
6.2 S podeželja v mesto na delo	44
6.3 Normirano delo.....	46
6.4 Delavke in porodniški dopust.....	48
6.5 Ženska med domom in tovarno	50
7 Zaključek.....	53
8 Povzetek	54
9 Viri in literatura.....	55
9.1 Pisni viri.....	55
9.2 Ustni viri.....	55
9.3 Arhivski viri.....	55
9.4 Spletni viri	56
9.5 Literatura	56
10 Seznam prilog.....	59
10.1 Vprašalnik za intervju.....	59

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Zaposleni v Cinkarni Celje februarja 1949	32
Graf 2: Delež žensk v Cinkarni Celje februarja 1949	33
Graf 3: Zaposleni v tovarni EMO 1970	34
Graf 4: Zaposleni po oddelkih v Železarni Štore 1960	37
Graf 5: Ženske v Železarni Štore 1960	38
Graf 6: Delež moških in žensk v Železarni Štore na posameznih delovnih mestih leta 1970 .	39
Graf 7: Kvalifikacijska struktura žensk v Železarni Štore leta 1970	40

KAZALO TABEL

Tabela 1: Število zaposlenih v Železarni Štore 1946-1960.....	36
---	----

1 Uvod

V svojem magistrskem delu se bom ukvarjala s proučevanjem družbenega položaja žensk v celjskih tovarnah po 2. svetovni vojni. Mesto Celje danes obsega dobrih 230 kvadratnih kilometrov, v 19. stoletju se je začela njegova pospešena gospodarska rast in posledično nastajanje podjetij in industrijskih obratov, ki so zaposlovali veliko ljudi iz Celja in njegove okolice, večina teh podjetij pa obstaja še danes. V prvem delu magistrskega dela se bom ukvarjala predvsem s predstavitvijo mesta, njegovim gospodarskim razvojem in predstavitvijo osmih izbranih tovarn, ki so za celjsko gospodarstvo pomenile največ, hkrati pa se bom ukvarjala s položajem žensk v teh tovarnah po letu 1945, torej po končani 2. svetovni vojni, ko se je status žensk v Jugoslaviji in posledično na Celjskem močno spremenil. V socialistični Jugoslaviji je prišlo z ustavo leta 1946 do zakonske izenačitve med moškimi in ženskami, ki se je kazala v tem, da so dobile ženske politične pravice, več socialnih pravic, na trgu dela pa so postale zakonsko enakovredne moškim, ženske so bile predstavljene kot pomemben in predvsem moškim enakopraven gradnik nove države, kmalu pa se je izkazalo, da ženske kljub zakonom niso enakopravne moškim. Zanimalo me bo, kako so socialistične industrijske delavke razumele enakopravnost, kakšno delo so opravljale v proizvodnji vodilnih celjskih tovarnah po 2. svetovni vojni, kakšni so bili odnosi na delovnem mestu med delavkami in delavci ter odnosi med delavci in njihovimi nadrejenimi, izkušnja normiranega dela, kakšne so bile pravice delavk v času nosečnosti in porodniškega dopusta, ali je okolje, iz katerega so prihajale, vplivalo na odnose v tovarni in kako je dejstvo, da so hodile v službo, vplivalo na odnose in razdelitev vlog znotraj družine. Magistrsko delo bom zasnovala na podlagi obstoječe strokovne literature o industriji v času socializma, o gospodarskem razvoju Celja in delih, ki govorijo o političnih, socialnih in ekonomskih pravicah, ki so jih dobile ženske v socializmu. V drugem delu pa bom teoretične postavke podkrepila z ustnim gradivom nekdanjih proizvodnih delavk in delavcev, s katerimi sem izvedla strukturirane in polstrukturirane intervjuje. Vsem sogovornikom je skupno, da so v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja delali v izbranih celjskih tovarnah.

Empirični del bo torej temeljil predvsem na ustni zgodovini, ki je sicer v preteklosti že sprožala debate o tem, ali je sploh zanesljiva, danes pa je postala pomemben del proučevanja preteklosti. Ta del magistrskega dela tako temelji na pripovedovanju sogovornikov in njihovem spominu.¹

---

¹ Pri proučevanju zgodovine na podlagi spominov sogovornikov je pomembno, da raziskovalec spomine raziskuje in o njih premišlja v zgodovinskem in družbenem kontekstu. Pri tem je pomembno, da podatkov iz spomina ne tretira kot gola dejstva, temveč o spominih razmišlja in jih primerja z zgodovinskimi spoznanji. Z

S spominom se je teoretično in sistematično v dvajsetih letih prejšnjega stoletja kot eden izmed prvih ukvarjal francoski sociolog Maurie Halbwachs, ki pravi, da so vsi naši spomini kolektivni, čeprav smo vanje vpleteni sami. Vsak spomin je individualnem, dokler ga posameznik ne deli z drugimi. Posamezniki se sicer spominjajo v fizičnem smislu, družbene skupine pa so tiste, ki določajo, kaj in kako si bodo posamezniki zapomnili. »Podobe o preteklosti povezujejo ljudi med seboj in zagotavljajo skupinske vezi med njimi.«² Nina Vodopivec je zapisala, da ima lahko spomin v različnih spektrih družbenega življenja različne funkcije in pomene za ljudi. Spomin namreč združuje več medsebojno soodvisnih časovnih okvirov – od preteklosti, sedanjosti do prihodnosti. Vodopivec je še dodala, da lahko s konceptom socialni spomin še poudarimo, da se z »vzpostavljanjem spomina v konkretni situaciji tvori skupina, ki utemeljuje svoj socialni pomen«.³ Avtorica je pisala tudi o prepletanju spomina in socializma, za katera zapiše, da se prepletata na dveh ravneh, in sicer se na obeh področjih raziskovanja odpira vprašanje pomena in uporabe preteklosti v sedanjost, »hkrati pa sta se obe področji analitičnega raziskovanja pričeli intenzivneje oblikovati po padcu političnih režimov po letu 1989.«⁴ Razvoj ustne zgodovine, pod katero med drugim sodi tudi spomin, je pomemben zato, ker so glas v zgodovinopisju dobili še ljudje, ki so bili prej iz zgodovine odrinjeni. Kot zapiše Rožac Darovec, se je po letu 1960 z osebnimi politikami in novo socialno zgodovino začela pisati »zgodovina od spodaj navzgor« – zgodovina etničnih in rasnih manjšin, delavcev ter žensk in prav ustna zgodovina je bila ena izmed načinov, kako se do te zgodovine dokopati.⁵

V magistrsko delo bom vključila pet tovarn, in sicer Tovarno emajlirane posode – EMO Celje, Cinkarno Celje, tekstilno podjetje Metka, LIK Savinjo in Železarno Štore, ki je do devetdesetih let še sodila pod celjsko upravo. Vse izbrane tovarne so imele pretežno moški kolektiv, le v Metki je bil kolektiv v večini ženski, vendar so vodilna mesta zasedali moški. Za vse izbrane obrate bom izvedla intervjuje s tremi sogovorniki, ki so delo opravljali med letoma 1950 in 1969. Odločila sem se, da analiziram razmere le do začetka sedemdesetih let prejšnjega stoletja,

---

ustno zgodovino se je veliko ukvarjal tudi A. Portelli, ki je zapisal, da je delo, ki temelji na ustni zgodovini, nedokončano, medtem ko so dela, ki ne vsebujejo ustne zgodovine, necelovita že po definiciji. Po njegovem mnenju je razlika tudi med ustnimi in pisnimi viri, saj naj bi bili slednji dokument, ustni viri pa dejanje, ki je vedno neanonimno in osebno.

Rožac Darovec, Vida. *Metodološki in teoretični problemi ustne zgodovine*. <https://zdpj.si/wp-content/uploads/2015/09/rozac-darovec.pdf> (Dostop: 7. 6. 2022), 454.

² Vodopivec Nina. *Labirinti postsocializma: socialni spomin tekstilnih delavk in delavcev*. Ljubljana: Institutium Studiorum Humanitatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 2007, 14.

³ Prav tam, 14, 15.

⁴ Prav tam, 15, 16.

⁵ Rožac Darovec v: Klavora, Marko. *Intervju in ustna zgodovina: pričevanja ali pripoved*. <https://core.ac.uk/download/pdf/52490934.pdf> (Dostop 13. 6. 2022), 123.

ker želim prikazati proizvodnje razmere v prvih socialističnih letih po vojni. Pri naboru sogovornikov bom za Železarno Štore izjemoma izvedla intervjuje z dvema delavkama in enim delavcem, ker je bilo zaposlenih zanemarljivo število žensk (vsaj v proizvodnji), večina delavcev iz tega obdobja pa je že pokojnih. Na podlagi pridobljenih podatkov bom nato oblikovala celostno sliko o tem, kako so ženske doživljale svoj položaj v celjskih tovarnah po končani 2. svetovni vojni oziroma kako se svojega položaja spominjajo nekdanje delavke.

2 O Celju

Mesto Celje obsega dobrih 22 kvadratnih kilometrov in leži v Spodnji Savinjski dolini oziroma v celjski kotlini. Začetki mesta segajo že v obdobje Rimljanov, natančneje v leto 15 pr. Kr., ko so si Rimljani podredili Noriško kraljestvo, s tem pa zagospodarili tudi v Celei. Dobrih 60 let po prihodu Rimljanov, ki so na Celjskem ostali 400 let, je mesto dobilo mestne pravice ter naziv municipium Claudia Celeia.⁶ Po propadu Zahodno Rimskega cesarstva leta 476 je bilo o Celju ohranjenih malo virov, mesto se je razvijalo počasi, tudi trške pravice je pridobilo šele leta 1323. Izjemno pomembno vlogo v slovenski zgodovini je dobilo Celje v 14. in predvsem v 15. stoletju, ko se je na tem območju ustalila rodbina Celjskih grofov. Leta 1341 so bili Žovneški gospodje povzdignjeni v grofe, njihovo spretno tkanje partnerskih in zavezniških vezi pa je Celjskim prineslo še nazive zagorskih knezov, hrvaških, dalmatinskih in slavonskih banov ter ogrskih baronov. Vrh v celjski dinastiji je pomenilo leto 1437, ko so bili povzdignjeni v državne kneze.⁷ Zaradi slednjega naziva je Celje še danes znano kot knežje mesto. Celjski grofje so bili v 15. stoletju na evropskem zemljevidu enako pomembna rodbina kot Habsburžani, s katerimi so se sredi stoletja spustili v vojno. Rezultat vojne je bila sklenitev dedne pogodbe med rodbinama, ki je po izumrtju Celjanov leta 1456 omogočila habsburško nadoblast na vseh nekdanjih celjskih ozemljih. Celje je dobilo pomembnejšo vlogo v slovenski zgodovini ponovno v 19. stoletju, ko se je mesto hitreje razvijalo. Leta 1846 je v Celje pripeljala južna železnica, ki je mesto še bolj povežala s pomembnimi evropskimi mesti. Prav tako se je v Celju v tem obdobju začela razvijati industrija, nastajale so pomembne tovarne, ki delujejo še danes, na primer Cinkarna Celje in Železarna Štore. V mestu je bila v času narodnega prebujanja močno zasidrana ideja slovenstva na eni strani in nemškutarstva na drugi. Poleg aktivnih čitalnic so v Celju in bližnji okolici organizirali tudi tabore, kjer so meščani zahtevali več avtonomije in pravic za slovenski narod. Mesto je bilo vse do 1. svetovne vojne razdeljeno, tako nemški kot slovenski tabor sta organizirala razne prireditve, shode, prisotna je bila močna propaganda, vsak tabor je gradil svoja kulturna središča – privrženci slovenstva so v devetdesetih letih 19. stoletja v Celju postavili Narodni dom, dobro desetletje pozneje pa kot odgovor na to dejanje Nemci Nemško hišo.⁸ Obe stavbi sta še danes prizorišče številnih kulturnih prireditev. Po 1. svetovni vojni je bila v Celju ustanovljena Narodna vlada, ki bi v Državi SHS skrbela za red, vendar je

---

⁶ *Preteklost knežjega mesta: Rimljani.* <https://www.celje.si/sl/content/rimljani> (Dostop 4. 5. 2022).

⁷ *Preteklost knežjega mesta: Srednji vek in Celjski.* <https://www.celje.si/sl/content/preteklost-kne%C5%BEjega-mesta> (Dostop 4. 5. 2022).

⁸ *Preteklost knežjega mesta: Urbanizacija, Vlak in Narodno prebujanje.* <https://www.celje.si/sl/content/preteklost-kne%C5%BEjega-mesta>. (Dostop 4. 5. 2022).

kljub temu celjsko politiko vodila ljubljanska Narodna vlada, saj Celjanom zaradi še vedno velikega števila Nemcev niso zaupali. Celjani so se leta 1919 lotili »čiščenja« svojega mesta – iz vseh javnih služb so odpustili Nemce, zaprli so nemške oddelke na celjski gimnaziji, zaplenili nemško premoženje, ulicam in trgom so nadeli slovenska imena.⁹ V času med obema vojnama se je Celje razvijalo tako na gospodarskem področju kot tudi na turističnem. Odpirale so se številne tovarne, obrti, močno je cvetela trgovina. Tik pred 2. svetovno vojno je na svoji moči ponovno pridobila nemška narodna manjšina, ki je z okupatorjem izrazito sodelovala v času med vojno, ko je bilo Celje ponovno ponemčeno. Po končani vojni in novi jugoslovanski oblasti je Celje najprej začelo z obnovo mesta, ki je bilo med vojno močno poškodovano, nato pa se je mesto ponovno usmerilo v rast industrije, nastanek novih tovarn, privabljanje tujih investitorjev, gradili so nova stanovanja, privabljali delavce z družinami v mesto, gradili objekte za preživljanje prostega časa, kot na primer kopališča, knjižnice, športna društva, odpirali so muzeje, zgodovinski arhiv, gradili izobraževalne ustanove.¹⁰

Danes je Celje mestna občina z mnogimi kulturnimi, gospodarskimi in upravnimi institucijami, v mestu je močno razvita turistična dejavnost, številni muzeji tako domačinom kot turistom ponujajo možnost spoznavanja preteklosti knežjega mesta, v neposredni okolici Celja se nahajajo mnoge sprehajalne poti, učne poti za učence, v Celje dnevno migrira več tisoč ljudi na delo ali v šolo.¹¹ Mestna občina Celje je po velikosti tretja največja občina v Sloveniji, medtem ko je na petem mestu po številu prebivalcev – teh je slabih 50.000.¹²

---

⁹ Goropevšek, Branko. *Stoletje v Celju: 1900–2000*. Celje: Fit media, 2001, 50.

¹⁰ Prav tam, 51–160.

¹¹ Perhavec, Vojko. *Živeti s Celjem*. Ljubljana: Učne delavnice, 1990, 17.

¹² MOC v številkah. <https://moc.celje.si/moc-v-stevilkah> (Dostop 12. 5. 2022).

3 Gospodarske razmere na Celjskem

3.1 Gospodarski razvoj od 19. stoletja do 2. svetovne vojne

V začetku 19. stoletja so ljudje na Celjskem večinoma še vedno živeli od poljedelstva in živinoreje, na podeželju se je pojavila usnjarska obrt, ki je bila prisotna tudi v mestu, poleg usnjarske obrti pa so bili v mestu še klobučarji, barvarji, pasarji in kleparji. Celje se tako zaradi revnejšega prebivalstva in pomanjkanja kapitala ni moglo razvijati.¹³ Prebivalstvo v mestu se je delilo na agrarno in neagrarno, pri čemer sta bili obe skupini medsebojno povezani – agrarno gospodarstvo je s svojimi pridelki oskrbovalo neagrarni del, trgovci pa so med, meso, zelenjavo in sadje prodajali na trgu. Poleg živahne trgovine so kmetje in meščani vsako soboto sodelovali na sejmi, prav tako je bilo v Celju petkrat letno organizirano večje sejmišče, kjer so lahko trgovali z različnimi artikli, prevladovalo pa je trgovanje z živino in trgovskim blagom.¹⁴ »Živahnost in številčnost sejmskih prireditev nam pripoveduje, da je Celje kot upravno središče na križišču različnih poti od severa proti jugu in od zahoda proti vzhodu igralo tudi vlogo osrednjega gospodarskega središča tega območja.«¹⁵

Poleg trgovine in sejmske dejavnosti so v Celju v 19. stoletju delovale različne obrti – od mlinarjev, dimnikarjev, čevljarjev, tiskarjev, pivovarjev, pekov, krojačev in drugih. O začetkih industrije lahko govorimo že konec 18. stoletja, ko je bila v Celju razvita steklarska obrt, za katero so energijo pridobivali iz gozdov, v 19. stoletju pa s pomočjo premoga. Sredi 19. stoletja je v neposredni bližini Celja, v Preboldu, nastal prvi tekstilni industrijski obrat, ki hkrati pomeni prvi tovrstni obrat na Štajerskem in enega izmed prvih industrijskih obratov na Slovenskem sploh. V istem obdobju se je v knežjem mestu razvijalo še opekarništvo, rudarstvo in železarstvo.¹⁶

Najpomembnejši mejnik pri razvoju celjskega gospodarstva je pomenila izgradnja železnice leta 1846, ki je omogočila povezovanje mesta z drugimi slovenskimi in evropskimi kraji, hkrati pa je omogočala lažji pretok blaga, bolj cvetočo trgovino, surovine za uspešnejšo industrijo ter posledično vedno večje zanimanje tujih vlagateljev v razvoj celjskih obrti in tovarn. Do razvoja industrijskih obratov v Celju pride šele v sedemdesetih letih 19. stoletja, ko sta ustanovljeni

---

¹³ Lazarevič, Žarko. Gospodarska podoba Celja v prvi polovici 19. stoletja. V: *Iz zgodovine Celja: 1780–1848*, ur. Andreja Rihter. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 1996, 236.

¹⁴ Prav tam, 237, 238.

¹⁵ Prav tam, 239.

¹⁶ Prav tam, 246.

tovarna za topljenje cinkove rude in Westnova tovarna emajlirane posode (pozneje preimenovana v EMO). Z ustanovitvijo omenjenih industrijskih obratov je Celje postalo eno izmed najpomembnejših industrijskih središč na Slovenskem.¹⁷ Kot že omenjeno, so v 19. stoletju na Celjskem potekali neprestani boji za prevlado med Slovenci in Nemci, kar je po mnenju zgodovinarjev mestu in razvoju industrije koristilo, saj sta si obe strani prizadevali za uvoz kapitala, s čimer se je to le razvijalo. Leta 1873 je bila v Celju s pomočjo avstrijskega kapitala ustanovljena cinkarna, ki deluje še danes. Cinkarna je bila sicer državni projekt, kar je bilo za tiste čase prej izjema kot pravilo, saj so bili ostali industrijski obrati v 2. polovici 19. stoletja v rokah posameznika ali družbe.¹⁸ V 19. stoletju so se v Celju močno razvijale grafična, tekstilna, prehrabna in kovinarska industrija.

V obdobju med obema vojnama je doživela celotna slovenska družba izjemno hiter gospodarski napredek. V obdobju habsburške monarhije je bilo slovensko ozemlje smatrano kot industrijsko manj razvito območje, visok pa je bil tudi uvoz produktov iz drugih delov avstrijske dežele. Po letu 1918, ko se je slovensko ozemlje začelo povezovati z jugoslovanskimi narodi, je slovenska industrija predstavljala najbolj razvit del nove države. Na Slovenskem je po industrijski rasti med obema vojnama izstopalo prav Celje, kjer je bilo v dobrih desetih letih ustanovljenih več kot 40 industrijskih obratov, prav tako se je podvojil delež zaposlenih v industriji. Novonastala podjetja so bila tudi v tem obdobju financirana predvsem iz lastniških družb, v državni lasti, razen Cinkarne Celje, ni bilo nobeno podjetje.¹⁹

V kontekst tega razvoja sodi tudi tekstilna industrija, ki je bila tista, ki se je v tridesetih letih začela izjemno razvijati po celotni Jugoslaviji. Število zaposlenih se je v obdobju med letoma 1932 in 1939 povišalo z 31.000 na 60.000 delavcev, medtem ko so ženske pri tem predstavljale kar 57 % delovne sile v tekstilni industriji leta 1939. Na Slovenskem se je v tem času najbolj razvijala bombažna industrija.²⁰ Tekstilne delavke so bile ves čas močno vpete v sindikalna gibanja in v gibanja proti izkoriščanju delavcev v težkih delovnih razmerah, proti represiji, včlanile so se v ženska gibanja za politične pravice, postale so del Komunistične partije Jugoslavije.²¹

---

¹⁷ Mikola, Milko. Razvoj industrije na območju Celja od začetkov do prve svetovne vojne. V: *Iz zgodovine Celja: 1848–1918*, ur. Marija Počivavšek. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 1998, 157.

¹⁸ Prav tam, 158.

¹⁹ Mikola, Milko. Industrija v Celju med obema vojnama. V: *Iz zgodovine Celja: 1918–1941*, ur. Marija Počivavšek. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2001, 94.

²⁰ Bonfiglioli, Chiara. *Women and industry in the Balkans: The Rise and Fall of the Yugoslav Textile Sector*. London: Bloomsbury Publishing Plc, 2020, 23.

²¹ Prav tam, 24.

3.2 Gospodarstvo po drugi svetovni vojni

V tem razdelku bodo predstavljene gospodarske značilnosti »nove« Jugoslavije vse do začetka sedemdesetih let, saj se tudi celotno magistrsko delo osredotoča na povojno obdobje zgolj do konca šestdesetih let.

Kot zapiše dr. Josip Štahan, razmere po vojni v Jugoslaviji nasploh niso bile ugodne za rast prebivalstva, kar je močno povezano z gospodarstvom, ki je po vojni ostalo poškodovano, dajalo je nizek narodni dohodek, vsak poskus pospešitve gospodarstva pa je potekal v zelo zahtevnih razmerah.²² Jože Prinčič zapiše, da je Slovenija v drugo Jugoslavijo vstopila kot samostojna zvezna oziroma federalna enota, ki je pomenila industrijsko najrazvitejši del države, prav tako se je območje Slovenije v primerjavi z ostalo Jugoslavijo po vojni hitro obnavljalo.²³ Za socialistično gospodarstvo takoj po vojni je bilo značilno, da je zasebna lastnina prešla v ljudsko-državno in zadružno-kolhozno lastnino, gospodarski razvoj pa je sledil petletnim gospodarskim planom. Vse gospodarstvo je bilo prav tako centralistično urejeno, torej podrejeno Beogradu. »Industrija je bila najpomembnejši del materialne baze, zato je njena krepitev pomenila neprestano industrializacijo oziroma stalen porast socialistične industrije ter vzdrževanje njene vodeče vloge v narodnem gospodarstvu.«²⁴ Kot zapiše Prinčič, so jugoslovanski gospodarski načrtovalci kmalu ugotovili, da centralistična politika ni najboljša oblika racionalnega upravljanja gospodarstva, »saj je sistematično razvijala birokratski sistem, ki je vodil k učinkovitemu razporejanju družbenega dela in k slabši ekonomiki časa.«²⁵ Po sporu z informbirojem so še toliko bolj prišle v ospredje pomanjkljivosti socialističnega planskega gospodarstva, kar je vodilo v začetku petdesetih let do novega gospodarskega sistema – samoupravljanja, ki je predvideval, da država ne nastopa več kot neomejena lastnica proizvodnih sredstev, temveč to vlogo prevzamejo delavski sveti.²⁶ Nova gospodarska politika je zaživela leta 1952 in se ohranila do leta 1961. Za to gospodarsko politiko je bilo značilno, da ni več temeljila na državni lastnini proizvodnih sredstev in državnem upravljanju proizvodnje, ampak na družbeni lastnini, delavskem samoupravljanju in priznavanju načel blagovne proizvodnje ter delnem upoštevanju zakonitosti tržnega gospodarstva. Prinčič je zapisal, da je bil nov gospodarski sistem srednja pot med staro partijsko miselnostjo, po kateri država ostaja

---

²² Štahan, Josip. *Življenjski standard v Jugoslaviji*. Zagreb: Globus, 1974, 35.

²³ Prinčič, Jože. *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*. Ljubljana: Modrijan, 1997, 5.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Prinčič, Jože. Socialistično gospodarstvo – več države, manj trga in podjetništva. V: *Med državo in trgovom: cikli in prelomi v zgodovini*, ur. Nina Vodopivec. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2014, 55.

²⁶ Prav tam, *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*, 8.

usmerjevalec gospodarskega življenja, ter novimi proizvodnimi odnosi, ki so zahtevali večjo vlogo podjetij.²⁷ »Samoupravljanje, s katerim naj bi pretrgali monopol partije nad gospodarstvom, v izvirnem smislu ni moglo zaživeti.«²⁸ Država je do začetka šestdesetih let obdržala vlogo socialističnega usmerjevalca gospodarstva, v šestdesetih letih pa so se v Jugoslaviji izvajale številne gospodarske reforme, »ki naj bi zagotovile večjo učinkovitost gospodarjenja, višji dohodek podjetij in višjo konkurenčnost gospodarstva na tujih trgih.«²⁹ Žarko Lazarevič opozarja, da so bile omenjene spremembe sicer zelo dobrodošle, a le do te mere, da niso ogrožale obstoječe komunistične politične, socialne in gospodarske ureditve. Če je bila za prva povojna leta značilna centralizacija, je država v šestdesetih letih začela prenašati del odgovornosti na podjetja in lokalno skupnost. Država je pri tem še vedno ohranjala delni nadzor nad podjetji. Po reformi leta 1965 se je Jugoslavija začela odpirati tujemu kapitalu, s pomočjo katerega je pričakovala, da se bo njena politika hitreje modernizirala, da bo pridobila nove tehnologije, izdelke pa bo lahko prodajala tudi na tujem trgu.³⁰

V luči gospodarske politike si je država prizadevala tudi za višjo življenjsko raven prebivalstva, uravnoteženje plačilne bilance, ustaljen notranji trg in večja podpora nerazvitim republikam. V začetku šestdesetih let je prišlo v industriji predvsem do modernizacije in rekonstrukcije, ki sta omogočili boljšo izrabo obstoječih zmogljivosti in večjo proizvodnjo za izvoz. Slovenci so si prizadevali za čim večjo tehnološko izpopolnjevanje, saj so se zavedali, da se lahko le na tak način približajo razvitim državam.³¹ Storitvene dejavnosti in industrija so v tem času prvič v slovenski zgodovini presegle kmetijstvo po številu odvisnega prebivalstva, medtem ko so ga glede na dohodek prehitele že več desetletij prej. Vrhunec industrije na Slovenskem so pomenila sedemdeseta leta, ko je primanjkovalo delovne sile, ki so jo morali nato uvažati iz drugih jugoslovanskih republik, že naslednje desetletje pa je pomenilo čas deindustrializacije, ki je vrhunec dosegla v devetdesetih letih, ko so v ospredje prišle storitvene dejavnosti.³²

V luči gospodarskih reform v Jugoslaviji se je razvijalo tudi Celje. Če je Celje pred 2. svetovno vojno še veljalo za gospodarsko oziroma industrijsko središče na Slovenskem, je ta primat po

---

²⁷ Prinčič, Jože. *V začaranem krogu: slovensko gospodarstvo od nove ekonomske politike do velike reforme: 1955–1970*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1999, 17.

²⁸ Prav tam.

²⁹ Lazarevič, Žarko. *Tovarna kolektorjev Idrija in vstop tujega partnerja leta 1968: postopki, razhajanja in dileme*. V: *Med državo in trgom: cikli in prelomi v zgodovini*, ur. Nina Vodopivec. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2014, 83.

³⁰ Lazarevič, *Tovarna kolektorjev Idrija in vstop tujega partnerja leta 1968*, 84.

³¹ Prinčič, *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*, 10–13.

³² Prav tam, 21, 22.

vojni izgubilo. Svoje vodilne vloge mesto ni izgubilo, ker bi ga pri tem prehitel kateri drugi kraj na Slovenskem, temveč je centralistično vodeno gospodarstvo iz Beograda usmerjala Ljubljana, ki je težila k enakomernejšemu regionalnemu razvoju.³³ Po osvoboditvi mesta se je na prvi pogled zdelo, da celjsko gospodarstvo sploh ni bilo poškodovano, saj so tovarne (skoraj) nemoteno opravljale svoje delo, kljub temu pa se je kmalu pokazalo, da je bilo gospodarstvo močno načeto. V Železarni Štore so okupatorji ustavili celotno delo z izjemo livarne, Cinkarna Celje je po vojni ostala brez tehnične in finančne dokumentacije, medtem ko je tovarna Westen (EMO) škodo občutila predvsem zaradi pomanjkanja kvalificiranega kadra in pretrganja poslovnih sodelovanj.³⁴ Reforme po vojni so težile predvsem k uporabi surovin v okolici industrijskih obratov, s čimer bi zmanjšali stroške dobave materialov, politika pa si je prizadevala tudi za obnovo tovarn in izboljšanje razmer za delavce. V Celju je bil poudarek na kemični, tekstilni, kovinski industriji in metalurgiji, kar je zaviralo razvoj drugih industrijskih obratov.

V šestdesetih letih je Celje pospešeno obnavljalo industrijske obrate, tako so v tem obdobju obnovili Metko, Cinkarno Celje, Železarno Štore, Aero, Žično, EMO in LIK Savinjo, kar je vodilo v novo zaposlovanje delavcev, vendar je število novih delavcev nato v naslednjih desetletjih preseгло predvideno kapaciteto, kar je vodilo v zmanjšanje delovne storilnosti in celjska industrija je začela zaostajati za ostalimi industrijskimi kraji na Slovenskem.³⁵ Do konca šestdesetih let so največje celjske tovarne – Metka, Železarna Štore, Cinkarna Celje in EMO, zašle v velike finančne težave zaradi investicij v nove stroje in širjenja poslopij. Kriza se je še povečala v sedemdesetih letih, za kar Jože Prinčič vidi razloge v preveliki naravnosti na industrializacijo in tradicionalne panoge, kar je celjsko industrijo le uspavalo in ji onemogočilo razvojni preobrat ob nastopu gospodarske krize v osemdesetih letih.³⁶ Nasploh pa lahko rečemo, da je bila industrija v času po 2. svetovni vojni v Celju še vedno vodilna gospodarska dejavnost, ki je zaposlovala največ ljudi.

---

³³ Prinčič, Jože. *Gospodarstvo Celja od drugega svetovnega spopada do slovenske osamosvojitve 1945–1991*. V: *Iz zgodovine Celja; 1945–1991*, ur. Marija Počivavšek. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2006, 136.

³⁴ Prav tam, 139.

³⁵ Prinčič, *Gospodarstvo Celja od drugega svetovnega spopada do slovenske osamosvojitve 1945–1991*, 154.

³⁶ Prinčič, *Gospodarstvo Celja od drugega svetovnega spopada do slovenske osamosvojitve 1945–1991*, 138.

3.3 Razmere v izbranih tovarnah

V nadaljevanju sledi kratek oris petih tovarn, ki so predmet raziskave magistrskega dela. Predstavljena bo kratka zgodovina tovarne, poudarek pa bo na dogajanju v tovarnah po 2. svetovni vojni in do začetka sedemdesetih let.

3.3.1 Cinkarna Celje

Cinkarna Celje, ki deluje še danes, je bila ustanovljena leta 1873 s strani avstrijskega ministrstva za poljedelstvo. Tovarna je tako spadala pod državno last, z njeno ustanovitvijo pa so želeli celjski Nemci še bolj okrepiti svojo moč in razširiti svoj vpliv tudi na celjsko okolico, ki je bila sicer v večini slovenska.³⁷ Tovarna je bila ustanovljena za topljenje cinkove rude iz koroškega rudnika Rabelj, do začetka 1. svetovne vojne pa začne znotraj tovarne obratovati še valjarna in obrat za proizvodnjo žveplove kisline.³⁸ Med 2. svetovno vojno so Cinkarno zasedli nemški okupatorji, ki so jo smatrali kot vojni plen, zato so jo želeli kar najbolj izkoristiti, tovarno pa so morali zapustiti slovenski delavci. Med vojno sicer Cinkarna ni bila poškodovana, posledice so se čutile le zato, ker je nemško vodstvo z vso dokumentacijo, ki je predvidevala modernizacijo podjetja, po vojni pobegnilo v tujino. Kljub temu je Cinkarna širila svojo proizvodnjo in do začetka petdesetih let je že obsegala metalurgijo cinka, proizvodnjo žveplove kisline, pigmente, soli in organskih barv.³⁹ V šestdesetih letih je prišlo v podjetju do težav, ki so jih poskušali reševati s tujimi (nemškimi) investitorji, vendar so bili pri tem neuspešni. Kljub temu da so imeli velik izvoz na zahodni trg, niso uspeli ustvariti dovolj sredstev, da bi uspešno financirali tekočo proizvodnjo in plačevali visoke prispevke državi, prav tako pa je tovarna vse bolj zaostajala tudi za tehnološkim napredkom v svetu in ni bila več konkurenčna na trgu.⁴⁰ Cinkarna se je v poznejših obdobjih usmerila predvsem v pridelavo titana.

Cinkarna Celje je že konec 19. stoletja predstavljala veliko industrijsko podjetje tudi po številu zaposlenih. Leta 1900 je v tovarni delalo 220 delavcev, do začetka 1. svetovne vojne 244. Ob koncu 1. svetovne vojne se je število zaposlenih dvignilo na 316, od tega je bilo zaposlenih žensk le 14, kar predstavlja manj kot 5 % vseh. Zanimiv je tudi podatek, da so bili ob koncu 1. svetovne vojne v Cinkarni zaposleni le štirje Nemci, ostali so bili Slovenci.⁴¹ V začetku dvajsetih let je nato podjetje zašlo v krizo, ki se je le še poglobila z gospodarskim zlomom leta

---

³⁷ Erjavec, Ferdinand idr. *130 let Cinkarne*. Celje: Cinkarna, 2003, 3.

³⁸ Prav tam, 3–5.

³⁹ Prav tam, 14–19.

⁴⁰ Prinčič, *Gospodarstvo Celja od drugega svetovnega spopada do slovenske osamosvojitve 1945–1991*, 157.

⁴¹ Erjavec, *130 let Cinkarne*, 7.

1929, kljub temu pa se je Cinkarna v tridesetih letih ponovno začela razvijati in zaposlovati več ljudi. Tik pred nemško okupacijo je v tovarni delalo 335 ljudi.⁴² Število zaposlenih je prav tako eksponentno naraščalo po 2. svetovni vojni. V šestdesetih letih je Cinkarna zaposlovala že 2000 ljudi.⁴³ Cinkarna Celje obstaja še danes in sodi med največja kemično-predelovalna podjetja na Slovenskem. Zaposluje približno 800 delavcev, letno ustvari približno 170 milijonov evrov od prodaje, od tega več kot 80 % dobička prinaša poslovanje na tujem trgu.⁴⁴

3.3.1.1 Cinkarnar: glasilo podjetja Cinkarna Celje

V času po 2. svetovni vojni so nekatera celjska podjetja izdajala svoja glasila, med njimi tudi Cinkarna, ki je leta 1954 prvič izdala glasilo *Cinkarnar: glasilo podjetja Cinkarna Celje*. V uvodu v novo glasilo so zapisali, da je *Cinkarnar* glasilo, ki »bo tolmač dogajanj in izprememb na gospodarskem polju, predvsem tistih, ki bodo zadevale našo gospodarsko dejavnost in nas postavljale pred nove naloge ali pa nam prinašale nova pooblastila. Stremeti moramo k temu, da bodo vsi prispevki objavljeni v našem listu, pisani v takem slogu, da bojo razumljivi in dostopni vsakemu delavcu.«⁴⁵ V glasilu so pisali o novostih na gospodarskem področju v državi, o plačah delavcev, objavljali so podatke o proizvodnji in dobičku podjetja, sindikalnem gibanju, dogodkih, ki so se zgodili v tovarni, o različnih krožkih, ki so se jih delavci lahko udeleževali (kot na primer tekmovanje v šahu, nogometu), objavljali so podatke o poškodbah pri delu, izobraževanjih za delavce, možnosti rezervacije počitniških hišk, ki jih je tovarna kupila za svoje delavce na različnih turističnih krajih, o političnih temah v državi in še čem.⁴⁶ *Cinkarnar* obstaja še danes, vendar njegovo izhajanje ni več tako pogosto kot nekoč. V preteklosti je bilo glasilo namenjeno predvsem delavcem v tovarni, ki so prek tega medija pridobivali novice in razna obvestila o Cinkarni, sčasoma pa je glasilo začelo objavljati več finančnih poročil in tehnoloških novosti v podjetju, s čimer se zdi, da so ciljna publika *Cinkarnarja* postali tisti, ki niso zaposleni v tovarni, vendar jih zanima njeno poslovanje in napredek. Glasilo je najprej izhajalo kot mesečnik, nato so se v posameznih številkah zaradi obilice dela opravičevali, da kakšen mesec list ni izšel, v osemdesetih letih je izhajal štirikrat letno, od leta 1997 dalje pa *Cinkarnar* izhaja dvakrat letno.

---

⁴² Prav tam, 11.

⁴³ *Industrijsko Celje*, 14.

⁴⁴ *Cinkarna Celje: o podjetju*. <https://www.cinkarna.si/si/o-podjetju> (Dostop 12. 5. 2022).

⁴⁵ *Cinkarnar* (1954), letnik 1, številka 1, 1.

⁴⁶ Povzeto po pregledu več števil *Cinkarnarja*, ki so prosto dostopne na spletni strani Digitalne knjižnice Slovenije na povezavi:

<https://www.dlib.si/results/?euapi=1&query=%27keywords%3dcinkarna+celje%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&page=1>.

Z natančnejšim pregledom več števil *Cinkarnarja* sem poskušala ugotoviti, ali so v glasilu poročali tudi o ženskah in na kakšen način. V tovarni so imele ženske svoje Žensko društvo, ki je organiziralo različne kulturne in športne prireditve, ženske so imele svoje športne ekipe, ki so se udeleževale tekmovanj po Jugoslaviji. O teh dogodkih je glasilo redno poročalo in spodbujalo ter čestitalo svojim delavkam ob tekmovanjih in morebitnih dosežkih. Ženske so bile omenjene tudi kot članice delovnih skupin in ob poročilih o upokojitvah. V *Cinkarnarju* so ob splošnih novicah o tovarni objavljali tudi fotografije in karikature. Na fotografijah navadno zelo redko opazimo ženske, večinoma zato, ker so objavljali predvsem fotografije zasedanj delavskih svetov, kjer ženske skorajda niso sodelovale, prav tako so na fotografijah iz proizvodnje skoraj izključno moški. Ženske se na fotografijah pojavijo le ob novicah o delovanju ženskega društva ter občasno na fotografijah iz tovarniškega laboratorija. Kot omenjeno, glasilo vsebuje tudi nekaj karikatur, na katerih so izključno moški, ki so prikazani kot močni, širokih ramen in z orodjem v rokah.⁴⁷ Zdi se, da so s tem želeli prikazati ideal »pravega delavca«, ki pa je moški, močan, sposoben opravljati tudi najzahtevnejša fizična dela, medtem ko odsotnost žensk na karikaturah lahko pomeni, da so avtorji predvidevali, da ženske niso primerne za opravljanje proizvodnega dela v Cinkarni.

3.3.2 EMO Celje

Začetki tovarne emajlirane posode segajo v leto 1894, ko je Nemeč Avgust Westen prispel v Celje, z njegovim prihodom pa se je začela pisati »zgodba najstarejše orodjarne v Sloveniji«.⁴⁸ Prvih delavcev v tovarni je bilo 14, te pa je Westen pripeljal s seboj iz Knittelfelda, od koder so tudi sprva uvažali surovo posodo. Prihod nemškega podjetnika v Celje je imel pomemben vpliv tudi na odnose med nemškimi in slovenskimi Celjani – Westen je namreč vodil izrazito protislovensko uperjeno politiko.⁴⁹ Kljub nemški mentaliteti je Westen v svojem podjetju zaposloval Slovence – tako moške, ženske kot otroke, ki so delo opravljali po 10 ur na dan, če pa je bilo kakšno izredno naročilo, delavnik ni bil omejen. Težki pogoji in nizka plača so vodili v stavko že leta 1896, ko je podjetje zaposlovalo 47 delavcev. Zaveš o delavskih pravicah se je močno vzdigovala, saj je bilo Celje, kot že omenjeno, največje industrijsko središče na Spodnjem Štajerskem.⁵⁰ Zaradi vedno večjih denarnih vložkov in širjenja tovarne se je dvignilo tudi število zaposlenih. Do začetka 1. svetovne vojne je tovarna zaposlovala že več kot 1500 delavcev, od tega jih je bila približno tretjina deklet in žensk. Po 1. vojni je Westen zaradi

---

⁴⁷ Povzeto po pregledu več števil *Cinkarnarja* za obdobje med letoma 1954 in 1970.

⁴⁸ Čanji, Vanesa. *EMO - Orodjarna: orodjarna v evropskem vrhu*. Celje: Emo - Orodjarna, 2019, 21.

⁴⁹ Mikola, *Razvoj industrije na območju Celja od začetkov do prve svetovne vojne*, 158.

⁵⁰ Čanji, *EMO - Orodjarna: orodjarna v evropskem vrhu*, 23–25.

propada Avstro-Ogrske prevzel celo jugoslovansko državljanstvo, tovarna pa je poleg posode začela izdelovati tudi čelade, aluminijaste porcije in čutarice za jugoslovansko vojsko.⁵¹ Med 2. svetovno vojno se je tovarna zopet postavila na stran nemške vojske ter jo oskrbovala z različnimi potrebščinami, med drugim so popravljali tudi nemška letala. Po vojni je podjetje znova prešlo pod upravo nove oblasti, njena proizvodnja pa je nemoteno delovala dalje, saj je bila med vojno zaradi sodelovanja z okupatorjem nepoškodovana. Tovarna je še vedno pomenila najpomembnejšo orodjarno na Slovenskem, v kateri je leta 1964 delalo že 3211 delavcev. Leto pozneje se je tovarna preimenovala v EMO Celje, kar pomeni kratico za »Emajlirnica – Metalna industrija – Orodjarna«.⁵² Podjetje je leta 1990 zaposlovalo 2500 ljudi ter je predstavljalo največje celjsko podjetje in enega izmed največjih podjetij na Slovenskem. »Njegove izdelke je imelo skoraj vsako slovensko in jugoslovansko gospodinjstvo druge polovice 20. stoletja.«⁵³ Podjetje EMO deluje še danes in se ukvarja samo še s proizvodnjo emajlirane posode.

EMO je v 20. stoletju veljal tudi za podjetje, ki zelo dobro skrbi za svoje zaposlene. Pod okriljem podjetja so se razvijala razna društva, skrbeli so za kakovostno življenje svojih zaposlenih in njihovih družin. Podjetje je imelo celo svojo ambulanto za splošno in dentalno medicino ter ginekološko ambulanto, za zaposlene so gradili stanovanja in počitniške domove, organizirali so mnoga izobraževanja za delavce, podeljevali pa so tudi kadrovske štipendije za spodbujanje razvoja mladih kadrov.⁵⁴

3.3.2.1 *Emajlirec: strokovno glasilo tovarne emajlirane posode*

Leta 1950 je začelo izhajati glasilo *Emajlirec: strokovno glasilo tovarne emajlirane posode v Celju*, za katerega je bilo predvideno, da bo izhajal desetkrat letno. V uvodu so zapisali: »[V vsaki številki bo nekaj člankov], ki bodo bravca seznanili na lahkoumljiv način z vsem, kar potrebuje, da bo spoznal fabrikacijo emajliranih izdelkov do podrobnosti, predvsem pa da bo brezhibno obvladoval svoje delovno mesto.«⁵⁵ V glasilu je bila tudi rubrika, namenjena vprašanjem in odgovorom. V *Emajlircu* so objavljali članke o delovni storilnosti in prihodkih tovarne, o delovanju delavskega sveta in sindikata, poročali so o nezgodah pri delu ter o možnostih izboljšanja pogojev za delo ter zmanjšanje poškodb, večkrat so objavili tudi prispevke o pomenu in možnosti izobraževanja za zaposlene. Glasilo je imelo posebni rubriki *Mladi emajlirec*, kjer so pisali o delu mladih zaposlenih, in rubriko, kjer so predstavili

---

⁵¹ Prav tam, 27–38.

⁵² Prav tam, 53.

⁵³ *Industrijsko Celje*, 12.

⁵⁴ *Industrijsko Celje*, 28.

⁵⁵ *Emajlirec* (1950), letnik 1, številka 1,1.

študente podjetja. Glasilo je izhajalo do leta 1993, ko je prišlo zaradi stečaja do triletno prekinitve dela v tovarni.⁵⁶

V primerjavi s *Cinkarnarjem* so bile ženske v *Emajlircu* bolj prisotne. EMO svojega ženskega društva sicer ni imel, zato poročil o ženskih druženjih, zborovanjih ni bilo, so bile pa ženske pogosteje prisotne na fotografijah – tako proizvodnje delavke kot redke posameznice, ki so bile članice upravnega odbora tovarne. Glasilo je imelo posebno rubriko *Tudi oni marsikaj vedo*, v kateri so delavce spraševali o delu v tovarni emajlirane posode in prav v tej rubriki so pogosto besedo dobile ženske. Ob njihovem pogledu na delo so bile priložene tudi fotografije intervjuvank, o delu pa so govorile zelo splošno – niso poudarjale pomena žensk v tovarni ali razlik med spoloma, temveč so predvsem odgovarjale na vprašanja o delovanju tovarne. Delavkam so zastavljali vprašanja, ali vedo, kdo je upravnik tovarne, če poznajo novosti v tovarni in kako se z njimi spoprijemajo ter na splošno o izkušnjah z delom v proizvodnji, pri čemer so navadno opisovale, kako poteka njihovo delo.⁵⁷ Prav tako je *Emajlirec* predvsem v svojih začetnih številkah objavljajal vice, ki so jih spremljale karikature. Na teh karikaturah so bile vedno poleg moških prisotne tudi ženske, ki so bile predstavljene zelo tipizirano. Imele so poudarjene obline, oblečena krila, urejene frizure. Če je karikatura prikazovala žensko v pisarni, je bila ta prikazana kot zelo vitka, z visokimi petami, krajšim krilom in veliko zadnjico,⁵⁸ če pa je karikatura prikazovala žensko v proizvodnji, pa je bila ta močnejše postave, bolj neurejena, pogosto z ruto na glavi in s predpasnikom.⁵⁹ Ženske v pisarnah so bile tako predstavljene kot elegantne in zapeljive, medtem ko se zdi, da so proizvodnje delavke na karikaturah tipizirane gospodinje, ki poleg proizvodnega dela skrbijo predvsem za družino in se ne obremenjujejo z lastnim izgledom.

3.3.3 LIK Savinja

O industrijskem obratu LIK Savinja obstaja zelo malo literature in virov, iskanje pa je še težavnejše, saj je podjetje skozi zgodovino večkrat spremenilo svoje ime. Začetki lesne industrije v Celju segajo v obdobje po 1. svetovni vojni. Leta 1920, ko so Herman Goll, Vinko Kukovec in Anton Božič v mestu ustanovili Savinjo, lesno-trgovsko-industrijsko družbo.⁶⁰ Ta

---

⁵⁶ Povzeto po pregledu več števil *Emajlirca*, ki so prosto dostopne na spletni strani Digitalne knjižnice Slovenije na povezavi:

<https://www.dlib.si/results/?euapi=1&query=%27keywords%3demajlirec%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25&page=1> (Dostop 8. 4. 2022).

⁵⁷ *Emajlirec* (1965), letnik 9, številka 21.

⁵⁸ *Emajlirec* (1962), letnik 6, številka 2.

⁵⁹ *Emajlirec* (1962), letnik 6, številka 9.

⁶⁰ Mikola, *Industrija v Celju med obema vojnama*, 111.

je obstajala slabih deset let. Po 2. svetovni vojni je prišlo do ponovne oživitve lesne industrije na Celjskem. V začetku petdesetih let so ustanovili Lesnopredelovalno podjetje, ki se je združilo s Tovarno pohištva in se leta 1959 preimenovalo v LIK Savinjo, katere kratica pomeni lesno industrijski kombinat.⁶¹ V šestdesetih letih, ko je gospodarstvo zajela kriza, LIK Savinja ni občutila večjih izgub, saj je ves čas dobro poslovala. V naslednjem desetletju je prišlo do večjih investicijskih vložkov v podjetje, že v osemdesetih letih pa so se poznale velike izgube, delovnih mest je bilo premalo, vlaganj ni bilo več. V 2. polovici osemdesetih let je prišlo v tovarni do mnogih stavk, ki so leta 1987 vodile v stečaj LIK Savinje.⁶²

3.3.4 Metka

Za razliko od ostalih izbranih industrijskih obratov v magistrskem delu je Tekstilna tovarna in konfekcija Celje – Metka – nastala šele globoko v 20. stoletju. Še pred 1. svetovno vojno je bila na ozemlju Avstro-Ogrske tekstilna industrija prisotna predvsem na Poljskem in Češkem, kar je tuje kapitaliste prepričalo, da so začeli tekstilna podjetja ustanavljati tudi drugod. Na Slovenskem tako začnejo s proizvodnjo bombaža, na Hrvaškem in v Srbiji pa so predelovali predvsem lan in konopljo. Zanimanje za tekstilno industrijo je naraščalo in začeli so graditi prve predilnice. Tako sta leta 1929 v Celju začeli delovati dve podjetji, in sicer Metka in Bergmann. Prvotno Metko je ustanovil Henrik Weinberger, avstrijski investitor. Do začetka 2. svetovne vojne je podjetje zaposlovalo nekaj manj kot 200 ljudi, izdelovali pa so predvsem popeline za srajce, damaste, predloge, rokavino, žimno podlogo, flanele in drugo. Istočasno se je v Celju širilo tudi tekstilno podjetje Bergmann, ki je do začetka 2. svetovne vojne prav tako zaposlovalo 200 delavcev. Do združitve obeh podjetij je prišlo leta 1946, ko se podjetji skupaj preimenujeta najprej v Tkalnico hlačevine in pozneje v Metko.⁶³ V začetku šestdesetih let so celjske tovarne zapadle v krizo zaradi pomanjkanja dohodkov in pomanjkanja novih vlaganj, kar se je najbolj občutilo prav v Metki. Leta 1964 je v tovarni prišlo celo do prekinitve dela, ki so jo zaradi nezadovoljstva izpeljali delavci, s svojo vztrajnostjo pa so dosegli spremembo v vodstvu Metke.⁶⁴ Konec šestdesetih let je prišlo s pomočjo novih investicij do rekonstrukcije podjetja in nakupa novih strojev, ki so Metko zopet dvignili na trgu tekstilne industrije. Podjetje se je širilo in je imelo do konca sedemdesetih let že 1020 zaposlenih ter je veljalo za enega

---

⁶¹ Batagelj, Borut idr. *Dekade: petdeseta 1950–1959 @Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2019, 57.

⁶² Prinčič, *Gospodarstvo Celja od drugega svetovnega spopada do slovenske osamosvojitve 1945–1991*, 150, 168.

⁶³ *Metka: tekstilna tovarna in konfekcija Celje*. Celje: Grafično podjetje »Celjski tisk«, 1969, 3–6.

⁶⁴ Prinčič, *Gospodarstvo Celja od drugega svetovnega spopada do slovenske osamosvojitve 1945–1991*, 155.

izmed vodilnih industrijskih obratov v Jugoslaviji. Kljub modernizaciji in novim vlaganjem je podjetje v osemdesetih letih zašlo v krizo, leta 1993 pa je prišlo do stečaja.⁶⁵

3.3.4.1 *Metka: glasilo kolektiva tekstilne tovarne in konfekcije Metka Celje*

Tudi Metka je izdajala svoje glasilo *Metka: glasilo kolektiva tekstilne tovarne in konfekcije Metka Celje*, ki je začelo izhajati leta 1961, vsega skupaj pa je list obstajal 13 let. V glasilu so pisali o zasedanju in sklepih delavskega sveta ter sindikata, objavljali so novice glede materialov, ki so jih uporabljali v tovarni, predvsem ob koncu leta so objavljali finančna poročila tovarne. Redno so objavljali razne razpise za dodatno izobraževanje zaposlenih ter obvestila delavske univerze, že iz samih člankov o izobraževanju se lahko razbere, da je tovarna zelo spodbujala izobraževanja tako proizvodnih delavcev⁶⁶ kot tudi tistih, ki so v tovarni zasedali druge položaje. Glasilo se ni osredotočalo le na Metko, temveč so poročali tudi o dogodkih v Celju. Tako je bila v listu posebna rubrika *Naše celjsko gledališče*, v kateri so pisali o novih predstavah v gledališču, objavljali so program gledališča in povzetke dramskih iger. V glasilu so redno objavljali tudi personalne zadeve zaposlenih – kdo se je na novo zaposlil, kdo se je upokojil, poročil in dobil naraščaj v družini. Ob koncu glasila je bil po navadi objavljen kakšen vic, nekatere številke so imele rubriko vprašanj in odgovorov, kjer so bila objavljena vprašanja bralcev, na katera je poskušalo podjetje odgovoriti, prav tako pa so v listu objavljali motivacijske misli, s katerimi so želeli širiti pozitivno naravnost tovarne.⁶⁷ V glasilu je bilo zelo malo fotografij in karikatur, če pa so bile, so prikazovale večinoma ženske, saj so bile te v tovarni v večini. Moški so bili prikazani le kot vodilni kadri ali na karikaturah, ki so prikazovale vsebino vicev. Ženske so bile na karikaturah navadno prikazane kot delavke, oblečene v delavska oblačila, zadovoljnih obrazov in s poudarjenimi oblinami. V primerjavi s karikaturami proizvodnih delavk v *Emajlircu* so ženske v glasilu Metke prikazane manj tipizirano, karikature prikazujejo delavke, ki vestno opravljajo svoje delo ter se ne osredotočajo na prikazovanje tradicionalnih ženskih vlog v družbi. Zdi se, da so ženske v Metki prikazane kot enakopravne moškim delavcem.

3.3.5 Železarna Štore

Kot že omenjeno, sem v nabor tovarn, ki jih proučujem v okviru magistrskega dela, vključila tudi Železarno Štore, ki sicer danes ne sodi več pod celjsko občino, temveč od leta 1994 v občino Štore. Železarna Štore je sicer skozi celotno 20. stoletje veljala za eno izmed največjih

---

⁶⁵ Hren Medved, Alenka. *Industrijsko Celje*. Celje: Osrednja knjižnica Celje, 2021, 24.

⁶⁶ Spodbujanje izobraževanja v proizvodnji so mi potrdile tudi sogovornice iz Metke.

⁶⁷ Povzeto po pregledu več števil listu *Metka: glasilo kolektiva tekstilne tovarne in konfekcije Metka Celje*.

in hkrati najuspešnejših industrijskih obratov v Celju in na Slovenskem sploh, prav tako pa je to podjetje, ki ima na celjskem najdaljšo tradicijo.

Železarna Štore je bila ustanovljena leta 1850, njen ustanovitelj pa je bil Tirolec Friedrich Bruno Andrieu. Tovarna je nastala zaradi bližine rudnika na Pečovju, od koder je tudi pridobivala rjavi premog. Zaradi slabše izobraženega kadra in počasne modernizacije konec 19. stoletja železarna na trgu ni bila konkurenčna, prav tako pa je pečovski rudnik do konca 1. svetovne vojne trikrat zalila voda, kar je za nekaj časa ustavilo delo železarjev.⁶⁸ Tik pred 2. svetovno vojno so v železarni začeli z ulivanjem cevi, s tem pa je tovarna postala največja livarna na Slovenskem. V času med obema vojnama se je železarna počasi, a vztrajno razvijala, med 2. svetovno vojno pa je prišla v roke okupatorja in začela z vojaško proizvodnjo. Po končani vojni je Železarna Štore prešla pod celjsko upraviteljstvo, v tovarno so vlagali zelo visoke investicije, ki so vodile v tehnološko modernizacijo. V šestdesetih letih je Jugoslavijo prizadela gospodarska kriza, ki se je poznala tudi pri železarjih – v tem času so močno narasle cene surovin, medtem ko se cene končnih izdelkov niso spreminjale, kar je vodilo v velike izgube, hkrati pa se je močno povečal uvoz izdelkov na jugoslovanski trg. V nadaljnjih desetletjih je sledila ponovna rast tovarne, prelomnico pa pomeni osamosvojitve Slovenije leta 1991, ko se je z izgubo jugoslovanskega trga proizvodnja Železarne Štore prepolovila.⁶⁹ Tovarna pod imenom Štore Steel deluje še danes.

Železarna Štore je predstavljala tudi pomembno mesto zaposlovanja ljudi. Že konec 19. stoletja je v njej delo našlo nekaj sto delavcev, vrhunec pa je tovarna dosegla leta 1984, ko je bilo v njej zaposlenih nekaj čez 3600 ljudi. Delavci so delali v zelo težkih razmerah pri zelo visokih temperaturah, delo je bilo fizično zahtevno, pogosto pa je prihajalo tudi do nesreč.

3.3.5.1 Štorski železar: glasilo delovnega kolektiva železarne Štore

Tudi Železarna Štore je izdajala svoje glasilo, in sicer *Štorskega železarja: glasilo delovnega kolektiva železarne Štore*. List je začel izhajati leta 1961, obstajal pa je 30 let. Enako kot v drugih tovarniških glasilih so tudi v *Štorskem železarju* objavljali podatke o proizvodnji, o investicijskih vlaganjih, objavljeni so bili razni razpisi za možnost izobraževanja delavcev železarne. Za razliko od ostalih glasil je *Štorski železar* poročal tudi o dogodkih v Štorah, na primer o obisku dedka Mraza, o tem, kateri filmi se bodo predvajali v kinu, objavljali so vice,

---

⁶⁸ Orožen, Felicijan. *Kratka gospodarska zgodovina Celja in okolice*. Celje: Odbor za proslavo 500-letnice mesta Celje, 1952, 38, 39.

⁶⁹ *Zgodovina rudarstva in železarstva v Štorah*. <http://zelezarski-muzej.si/novo/?p=28> (Dostop 9. 5. 2022).

do srede šestdesetih let so objavljali spomine na 2. svetovno vojno, objavljali so potopisne članke, pisma bralcev. Redno so v glasilu poročali tudi o kadrovskih spremembah – kdo se je na novo zaposlil, kdo je odšel v JLA, kdo je prišel iz JLA, kdo se je upokojil, poročali so celo o porokah svojih delavcev in o naraščajih.⁷⁰

Po pregledu *Štorskega železarja* za obdobje med letoma 1961 in 1970 sem ugotovila, da so na vseh karikaturah, ki jih je bilo v glasilu kar nekaj, prikazani le moški. Razlog je verjetno v tem, da so bili v železarni moški v veliki večini, če pa so že imeli zaposlene ženske, so bile te v pisarnah, le redko v proizvodnji. Prek karikatur so največ opozarjali na varstvo pri delu in prikazovali delo v proizvodnji. Kot že omenjeno, je v tovarni kljub mnogim varnostnim opozorilom in priporočilom prihajalo do mnogih nesreč, zato so poskušali prek karikatur še poudariti pomen varnosti. V *Štorskem železarju* so ženske le redko prisotne na kakšni objavljeni fotografiji – prisotne so na fotografijah z zaključnih zabav ali kulturnih dogodkov v Štorah, medtem ko jih na fotografijah neposredno iz tovarne ni.

4 Položaj žensk po 2. svetovni vojni

Ker magistrsko delo temelji na vprašanju, kakšen je bil položaj žensk v celjskih tovarnah, je smiselno orisati tudi, kakšen je bil družbeno-politični položaj žensk v družbi po 2. svetovni vojni, kakšne so bile njihove možnosti izobraževanja in zaposlovanja. Tako 1. kot 2. svetovna vojna sta pokazali, česa vsega so sposobne ženske, saj so morale v vsakdanjem življenju nadomestiti moške. Ko se je vojna končala, so se moški lahko vrnili v vsakdanje življenje, ženske za gospodarstvo niso bile več tako »nujne« kot med vojno. In kakšen je bil potem njihov položaj? So ohranile svoja delovna mesta, so bile konkurenčne pri delu, so obdržale pravice in bonitete, ki so jih pridobile v času vojne?

Kot zapiše Mirjana Ule, je bil položaj žensk na Slovenskem zelo specifičen tudi v primerjavi z Jugoslavijo, saj je bila že konec osemdesetih let zaposlena skoraj vsaka odrasla ženska. Visok delež zaposlenih žensk je značilen za slovensko ozemlje že v 19. stoletju, ko se industrija začne razvijati. Po statističnih podatkih zbranih leta 1910 je bilo na Štajerskem v industriji zaposlenih skupno 130.327 ljudi, od tega je bilo moških kar 83 %. V istem letu je bilo na Kranjskem v industriji zaposlenih 59.322 ljudi in tudi tu so moški predstavljali slabih 80 % vseh zaposlenih,

---

⁷⁰ Povzeto po pregledu več številčk *Štorskega železarja*, ki so prosto dostopne na spletni strani Digitalne knjižnice Slovenije na povezavi: <https://www.dlib.si/results/?euapi=1&query=%27keywords%3d%C5%A1torski+%C5%BEelezar%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25> (Dostop 8. 5. 2022).

na Koroškem pa je v industriji delalo dobrih 52.000 ljudi, od tega je bilo žensk le slabih 16 %. Po zgoraj navedenih podatkih vidimo, da je bila Štajerska pred 1. svetovno vojno izmed slovenskih dežel najbolj industrijsko razvita, saj je v industriji zaposlovala največ ljudi. Razmerje v industriji med moškimi in ženskami leta 1910 je bilo močno v prid moškim, vendar so v tekstilni, oblačilni in prehrabni industriji ženske dohitele moške in je bilo razmerje v spolu skoraj izenačeno.⁷¹

Mateja Jeraj zapiše, da je bila tendenca po splošni zaposlenosti pogojena že z značajem socialističnega družbenega reda, ki ne temelji na zasebni lastnini proizvodjalnih sredstev, temveč predstavlja njegovo bazo – delo vsakega državljana. Plačano delo je v socializmu pomenilo tudi najvišjo vrednoto. Drugi razlog, da so se ženske zaposlovale, je, da so s tem vstopale v javno življenje, postajale so dovzetnejše za nove ideje, politika pa je s tem dobila tudi več možnosti za navduševanje prebivalk nad socialističnimi cilji.⁷² Ker je po 2. svetovni vojni potekala obnova gospodarstva, so bile ženske za delo zelo potrebne. Sodelovale so pri čiščenju ruševin, popraviljanju cest, gradnji domov in šol, obdelovale so zemljo.⁷³ Da je oblast spodbujala prisotnost žensk pri delu, je zapisala tudi Polona Sitar, ki pravi, da so v jugoslovanskem tisku v prvih letih po 2. svetovni vojni promovirali podobe žensk kot »jeklenih delavk in udarnic, od katerih je bila odvisna prihodnost socialistične Jugoslavije«. ⁷⁴ Propaganda je bila zelo intenzivna, največkrat pa je za delo prepričala ženske, ki so prihajale iz revnejših družin, ter mlada dekleta s podeželja, ki so si želele lepše prihodnosti v mestih. Težje je bilo za delo navdušiti poročene ženske brez finančnih težav, ki niso želele opravljati poklica ali biti neodvisne od moža.⁷⁵ Poleg finančne neodvisnosti so ženske k zaposlovanju spodbudile druge ugodnosti, ki jih je delo prinašalo, kot na primer socialno in zdravstveno zavarovanje, plačan porodniški dopust in ugodnosti pri preskrbi z živili.⁷⁶

Celje je bilo na Štajerskem eno izmed pomembnejših industrijskih mest, saj je leta 1910 v industriji zaposlovalo 1004 moške in 259 žensk, če pa k mestu prištejemo še celjski okoliš, pa je v industriji delalo 11.1799 moških in 1768 žensk. Celjska industrija tako v omenjenem letu

---

⁷¹ Statistični podatki o zaposlenih na Koroškem in Kranjskem leta 1910. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=ost&datum=0003&page=692&size=45> (Dostop 13. 5. 2022).

⁷² Jeraj, Mateja. *Slovenke na prehodu v Socializem: (Vloga in položaj ženske v Sloveniji 1945–1953)*. Ljubljana, Arhiv republike Slovenije, 2005, 259.

⁷³ Jeraj, *Slovenke na prehodu v socializem*, 261.

⁷⁴ Sitar, Polona. »Ne le kruh, tudi vrtnice«: *Potrošnja, tehnološki razvoj in emancipacija žensk v socialistični Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017, 122.

⁷⁵ Jeraj, *Slovenke na prehodu v socializem*, 265.

⁷⁶ Prav tam, 262.

predstavlja približno 11 % celotne štajerske industrije. Največji delež zaposlenih na Celjskem je bil v oblačilni industriji, kjer je bilo zaposlenih 3195 ljudi, torej dobrih 22 % celjskih industrijskih delavcev. Visok delež zaposlenih v industriji sta imeli tudi prehrabna in kovinarska industrija. Tekstilna industrija v letu 1910 na Celjskem še ni bila v razcvetu, zaposlovala je nekaj več kot 300 delavcev, vendar je pomemben podatek, da je bilo izmed 331 delavcev 115 žensk, v oblačilni industriji pa je bilo skoraj 1000 žensk, kar predstavlja slabih 31 % zaposlenih v tej panogi. Ženske so bile v slednjih panogah najbolj zastopane, medtem ko so bile najmanj prisotne v kemijski industriji na Celjskem. Tam niso predstavljale niti 6 % zaposlenih.⁷⁷

Poleg tega, da so ženske že v 19. stoletju hodile v službo, se njihov položaj v družini ni spremenil, kar pomeni, da je družinsko in gospodinjsko delo še vedno slonelo na ženskah.⁷⁸ Tik po 2. svetovni vojni, leta 1946, je jugoslovanska vlada sprejela novo ustavo, v kateri je izenačila moškega in žensko ter žensko priznala kot polnopravno državljanke, saj je dobila volilno pravico. Prav tako je politika priznala, da so ženske sposobne enako kot moški, ženske so dobile tudi zakonsko zaščito. Kljub izenačitvi spolov pa Nina Vodopivec opozarja, da sta si bila različna že koncepta državljan in državljanke. Za ženske se je smatralo, da bodo dobre delavke in matere, medtem ko za moškega ni bilo predvideno, da bo tako oče kot delavec. Politika je bila do žensk še vedno neprizanesljiva, ženske je videla kot manj sposobne in neodločne, hkrati pa je s svojo propagando vedno ciljala na žensko materinstvo in čustvenost. Po zakonskih spremembah leta 1946 ni prišlo do takojšnjih sprememb, saj je želja po enakopravnosti padla v že razvit družben sistem in že utečeno politično prakso. Partijska politika je vplivala na življenje žensk z ideologijo, ki je s spolnimi podobami teh vplivala na sooblikovanje koncepta moškosti in ženskosti, ter prek različnih političnih praks, ki jih je oblast vsilila ljudem, s praksami pa je določala prostor, kjer sta delovala oba spola.⁷⁹ Nina Vodopivec še dodaja, da je bila v povojnem socialističnem sistemu potrebna redefinicija spolne podobe, saj so se »pogum, borbenost, trdnost in odločnost medvojne privrženke NOB [...] stopile z značilnimi (tradicionalnimi) ženskimi lastnostmi [po vojni]. Bistvo nove ženske podobe naj bi bilo v prenosu njene požrtvovalnosti iz individualnega življenja v družben prostor.«⁸⁰ Če je prva povojna leta politika

---

⁷⁷ Statistični podatki o zaposlenih na Štajerskem leta 1910. <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=ost&datum=0003&page=582&size=45> (Dostop 13. 5. 2022).

⁷⁸ Ule, Mirjana. *Ženska, zasebno, politično ali »ne vem, sem neodločena«*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1990, 5.

⁷⁹ Vodopivec, Nina. Sem delavka, mati, gospodinja. *Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja*. 2001, 70, 71.

⁸⁰ Prav tam, 71.

še podpirala ideal zaposlene in moškemu po sposobnostih enakovredne ženske, se je ta odnos spremenil po sporu z informburojem, ko so se javno začele polemike o koristnosti ženske enakopravnosti. Bolj kot o enakopravnosti med spoloma so postajale glasne zahteve po zvišanju plač moškim do te mere, da bodo lahko skrbeli za svoje družine, žene pa več ne bi hodile v službe,⁸¹ vendar do te spremembe naposled ni prišlo.

Po podatkih iz Celja naj bi leta 1948 zaradi pomanjkanja delovne sile ženske množično vabili na delo,⁸² medtem ko Vodopivčeva navaja, da je socialistična politika ženske videla predvsem kot rezervo, ki bi naj v »kritičnih trenutkih [...] vstopile v areno javnega življenja – na primer v času splošnega pomanjkanja, ko je bila porušena domovina ali ko je po vojni primanjkovalo delovne sile.«⁸³ Če so konec štiridesetih let ženske še množično vabili na delo, pa že leta 1951 ženske pozivajo, da se naj v prvi vrsti posvetijo družinskemu življenju. Ženske so bile nad pogledi socialistične politike razočarane, saj jim je delo pomenilo ne le vir dohodka, temveč tudi socializacijski prostor.⁸⁴

4.1 Zakonski dosežki žensk po 2. svetovni vojni

Po 2. svetovni vojni so ženske na Slovenskem dosegle kar nekaj izboljšav, ki so bile tudi zakonsko podprte in so jim omogočale boljše življenje. V tem delu se bom predvsem navezala na pravico do porodniškega dopusta in prilagoditev v službi ob majhnih otrocih, saj se bom tudi s sogovornicami pogovarjala o tej temi. Ker se magistrsko delo osredotoča predvsem na obdobje med letoma 1950 in 1970, bom navedla le zakonska določila iz tega obdobja. Pomembno je poudariti, da je socializem zelo razgibano več desetletno obdobje številnih sprememb.

»Jugoslovanski komunisti so bili prepričani, da lahko le razgledana, izobražena, zaposlena in politično dejavna ženska vzgoji svoje otroke v koristne člane socialistične družbe, družba oziroma država pa ji mora pri tem nuditi čim več pomoči.«⁸⁵ Povojna politika se je tako usmerila v sprejetje zakonodaje, ki naj bi zaščitila zdravje bodočim materam ter jim omogočila boljše življenjske pogoje. Ženske so tako v socialistični Jugoslaviji dosegle kar nekaj zakonskih in socialnih ukrepov, vendar je bila realizacija teh zelo nedosledna.⁸⁶ V uradnem listu FLRJ je bila

---

⁸¹ Jeraj, *Slovenke na prehodu v socializem*, 273.

⁸² Prinčič, *Gospodarstvo Celja od drugega svetovnega spopada do slovenske osamosvojitve 1945–1991*, 138.

⁸³ Vodopivec, *Sem delavka, mati in gospodinja*, 74.

⁸⁴ Prav tam.

⁸⁵ Jeraj, *Slovenke na prehodu v socializem*, 153, 154.

⁸⁶ Ule, *Ženska, zasebno, politično ali »ne vem, sem neodločena«*, 60.

že leta 1946 sprejeta uredba o porodniškem dopustu pred in po porodu, ki je določevala vsem ženskam, zaposlenim v podjetju, uradu, ustanovi, organizaciji in celo pri zasebnikih, da jim pripada šest tednov dopusta pred porodom in šest tednov po njem. Že tri leta pozneje se je porodniški dopust podaljšal na 90 dni, določili pa so celo, da so lahko doječe matere do 6 mesecev (ali z zdravniškim potrdilom do 8 mesecev) po porodu prekinjale delo vsake tri ure, da so lahko dojile svoje otroke. Če je imela mati varstvo za otroka preveč oddaljeno od delovnega mesta in ni mogla koristiti odmorov na tri ure, je lahko delala skrajšani delovni čas.⁸⁷ Kljub možnosti, da se delo zaradi dojenja prekine, je bilo v praksi to težko izpeljati, zato se je politika raje odločila za skrajšani delovni čas za vse matere do 6. ali 8. meseca starosti otroka. Leta 1957 se je porodniški dopust podaljšal že na 105 dni, leta 1966 pa na 133 dni.⁸⁸

Politika po 2. svetovni vojni ni uvedla le porodniškega dopusta v kontekstu odsotnosti od dela, temveč se je ukvarjala tudi s pravico do nadomestila plač za čas odsotnosti z dela. Nadomestilo je bilo odvisno od tega, koliko dni je ženska delala zadnjih pet let pred porodniško, nadomestila pa so se že leta 1946 gibala od 75 % do celo 100 % plače delavke. Leta 1949, ko je prišlo do podaljšanja porodniškega dopusta, je ženska prejemale redno plačilo, ki je bilo enako povprečni plači treh mesecev pol leta pred porodom. Tiste ženske, ki so delale po porodu za skrajšani delovni čas, so prejemale dvakratno plačilo dejanskega opravljenega dela, torej celotno plačo. Leta 1969, ko je prišlo do ponovne spremembe zakona o porodniškem dopustu, so določili, da se materam plača nadomestilo dohodka v višini povprečne osnovne plače v zadnjem letu pred nastopom porodniškega dopusta. Določila so veljala za vse ženske v delovnem razmerju, ne glede na to, ali so delale v tovarnah, pri zasebnikih, v upravi.⁸⁹

Konec štiridesetih let so zakonsko uredili tudi nočno delo in nadure za nosečnice in matere. Leskošek zapiše, da so ženskam v 4. mesecu nosečnosti prepovedali nočno delo, prav tako nočnih izmen niso delale matere do osem mesecev po porodu, ženske pa niso smele opravljati službe izven kraja delovnega mesta od 6. meseca nosečnosti dalje in prav tako do 8. meseca starosti otroka. Leta 1955 je jugoslovanska država sprejela *Priporočilo 95 o zaščiti materinstva*, ki so ga izdali pri Mednarodni organizaciji dela. S tem dokumentom so prepovedali nočno in nadurno delo ženskam do otrokovega 1. leta starosti, do otrokovega 7. leta pa je tovrstno delo

---

⁸⁷ Varstvo otrok je v tem obdobju predstavljalo velik problem družinam, saj so bili vrtci velika redkost, hkrati so bili namenjeni samo varstvu v času dopoldanske izmene delavcev, zato so otroke pogosto pazili stari starši, mož in žena sta poskušala prilagajati izmene v službi, da je bil vsaj eden izmed staršev lahko z otroki.

⁸⁸ Leskošek, Vesna. Vpliv porodniškega dopusta na zaposlitev žensk v času socializma. V: *Žensko delo: Delo žensk v zgodovinski perspektivi*, ur. Aleš Gabrič. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, 75, 76.

⁸⁹ Leskošek, *Vpliv porodniškega dopusta na zaposlitev žensk v času socializma*, 78–83.

dovoljeno le ob pisnem soglasju matere. Prav tako je bilo z zakonom določeno, da se nosečnice po 4. mesecu nosečnosti dodatno zaščitijo pred delom v prisilnem položaju in pred stoječim delom brez možnosti občasnega sedenja, prav tako se je odsvetovalo delo na strojih, ki so jih poganjali z nogami.⁹⁰

Kljub socialistični zakonodaji, ki je po vojni dajala več pravic ženskam in enakopravnejši položaj z moškimi po vojni in visoki zaposlenosti žensk pa je treba opozoriti, da je bilo dejanske enakopravnosti med spoloma v družbi precej manj, kot bi lahko sklepali.

4.2 Ženske v industriji po 2. svetovni vojni

Z razvojem industrije se je spremenilo tudi razmerje med moškim in žensko. Žarko Lazarevič opozarja, da je bila Slovenija v 20. stoletju deželica, ki je imela v industriji izjemno visok delež žensk, kar je bilo za tiste čase dokaj nenavadno. Da so bile ženske v slovenski industriji tako močno zastopane, je krivih več dejstev. Najverjetneje lahko kot glavni vzrok navedemo tip industrije, ki se je razvijal v našem prostoru. Prevladovale so tiste dejavnosti, ki jih lahko označimo kot delovno intenzivne panoge in so potrebovale »veliko za silo pismene delovne sile, ki jo je bilo mogoče hitro usposobiti za opravljanje enostavnih del, kar je terjala industrijska zasnova delovnega procesa«.⁹¹

Ženske na Slovenskem so že v začetku 20. stoletja predstavljale približno četrtno zaposlenih, medtem ko se je že po 1. svetovni vojni zaradi razvoja tekstilne industrije delež žensk močno povečal. Da je delež žensk v industriji med obema vojnama narasel, je kriva tudi gospodarska kriza, ki je zahtevala znižanje stroškov tovarn in tako delavce, ki bi jih lahko plačevali manj, kar je v tedanjem času pomenilo zgolj, da moške v službi zamenjajo ženske. V takih razmerah je že pred 2. svetovno vojno v industriji delalo 40 % žensk, po koncu vojne pa je odstotek narastel skoraj do 50.⁹² Ženske so se zaposlovale predvsem v tekstilni industriji, kjer so v razmerju do moških prednjačile. Nina Vodopivec zapiše, da je industrija, v kateri prevladujejo ženske, v družbi poimenovana kot »ženska industrija«, njihovo delo pa »feminizirano«.⁹³ V tekstilnih tovarnah je po 2. svetovni vojni delalo 80 % žensk, prav tako so bili vsi delavci (ne glede na spol) v tekstilni industriji plačani manj kot v drugih vejah oblasti, njihovo delo se je

---

⁹⁰ Prav tam, 83, 84.

⁹¹ Lazarevič, Žarko. Gospodarska dejavnost žensk in gospodarsko zgodovinopisje. V: *Žensko delo: Delo žensk v zgodovinski perspektivi*, ur. Aleš Gabrič. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, 9, 10.

⁹² Prav tam.

⁹³ Vodopivec, Nina. Od niti in majice do družbenega standarda: pogled v socialistično tovarno. V: *Žensko delo: Delo žensk v zgodovinski perspektivi*, ur. Aleš Gabrič. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, 173.

smatralo kot manj naporno, ženske so bile zaposlene predvsem v proizvodnji, administraciji in kadrovske službi, medtem ko so vodilna mesta zasedali moški.⁹⁴

Mateja Jeraj se je ukvarjala tudi s plačami zaposlenih žensk v socialistični Jugoslaviji. Z zakonom je bilo določeno, da ima ženska pravico do enakega plačila za enako opravljeno delo kot moški (ta pravica je bila zapisana že leta 1945), vendar je bila praksa pogosto precej drugačna. Če se v državni upravi, političnih organizacijah, šolstvu, zdravstvu in drugih negospodarskih dejavnostih razlike med spoloma pri plači niso poznale, je bilo drugače v gospodarstvu. Plače zaposlenih so se razlikovale zato, ker so bila različna delovna mesta različno vrednotena, torej delo za tekočim trakom ni bilo vrednoteno enako kot delo mojstra, poleg tega pa so bila nekatera dela tudi normirana. Razlika med plačami moških in žensk je leta 1946 na Slovenskem znašala 27,5 %.⁹⁵ Jeraj zapiše še, da je sčasoma postalo povsem običajno, da so bile plače v »feminiziranih« poklicih in panogah nižje kot tam, kjer je bil kolektiv v večini moški.⁹⁶

V nadaljevanju magistrskega dela bodo predstavljeni statistični podatki o prisotnosti žensk v celjskih tovarnah po 2. svetovni vojni, ki sem jih pridobila z arhivskim delom v Zgodovinskem arhivu Celje, prav tako bodo predstavljeni dostopni podatki o plačah uslužbenk v razmerju do uslužbencev. Sledili bodo tudi podatki, ki sem jih pridobila na terenu prek intervjujev s petnajstimi sogovorniki, ki so po vojni (najkasneje do leta 1970) delali v zgoraj predstavljenih tovarnah. Zbrani podatki so njihovi spomini in njihovi pogledi na položaj žensk v povojnem industrijskem Celju.

5 Statistični podatki o ženskah v celjskih tovarnah

V Zgodovinskem arhivu Celje sem dobila dostop do arhivskih zbirk, kjer so zabeleženi podatki o zaposlenih v tovarnah na Celjskem, ki so predmet proučevanja pričajočega dela. Največ podatkov sem dobila o zaposlenih v Cinkarni Celje in v Železarni Štore, medtem ko podatkov za LIK Savinja ne hranijo, prav tako pa nisem našla popisa zaposlenih za tovarno Metka. Tovarna Metka hrani zgolj plačilne liste za svoje delavce, vendar so plače prikazane po šifrah zaposlenih, tako da je iz teh virov nemogoče razbrati, ali gre za moškega ali žensko ter kakšno

---

⁹⁴ Prav tam, 173, 174.

⁹⁵ Jeraj tukaj piše o delavskem zaslužku in ne opredeljuje jasno, ali je podatek vezan na vse dejavnosti ali le na gospodarske dejavnosti. Med drugim navaja tudi podatek za leto 1950 v Železarni Štore, kjer so bile ženske za enako opravljeno delo kot moški plačane kar 31 % manj.

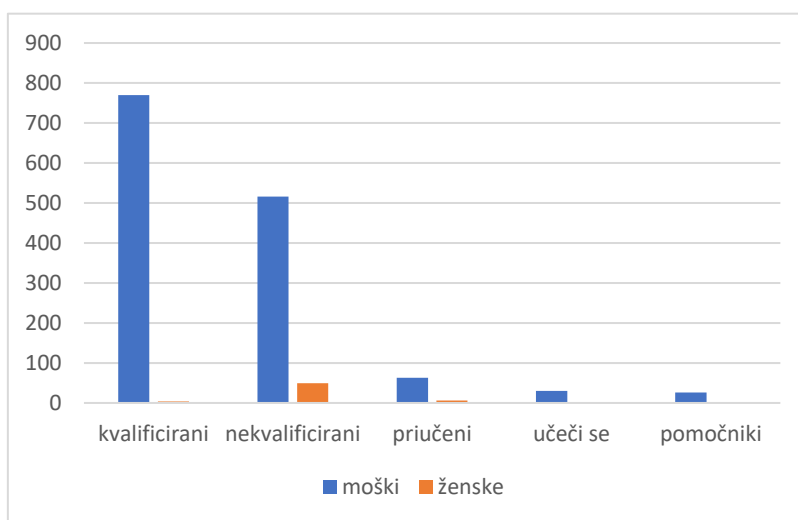
⁹⁶ Jeraj, *Slovenke na prehodu v socializem*, 277, 278.

delo so opravljali. V nadaljevanju bodo tako prikazani pridobljeni statistični podatki za Cinkarno Celje, Železarno Štore in EMO Celje.

5.1 Statistični podatki za Cinkarno Celje

Cinkarna Celje redno beleži podatke o zaposlenih že od same ustanovitve podjetja, torej od leta 1873, vendar so bili ti podatki na začetku manj urejeni. Ob prvih popisih še ni bilo ob številu zaposlenih zabeleženo, kolikšen je na primer delež žensk. Zapisovali so le, koliko ljudi je zaposlenih v posameznih obratih in kakšna je njihova izobrazba. Takšni popisi, ki so bili sicer v nemškem jeziku, so obstajali vse do konca 1. svetovne vojne. Po letu 1918 so podatki o tovarni zapisani v srbohrvaščini in v cirilici, prav tako pa v statistiki še vedno niso zabeležili, kolikšen je delež žensk v tovarni. Natančnejše podatke sem našla za leto 1949. Takrat so začeli s statističnim pregledom zaposlenih za čisto vsak mesec posebej tako, da so v posameznem mesecu popis zaposlenih naredili dvakrat – na začetku in na koncu meseca.

V spodnjem grafu je prikazana sestava zaposlenih v Cinkarni Celje februarja 1949.

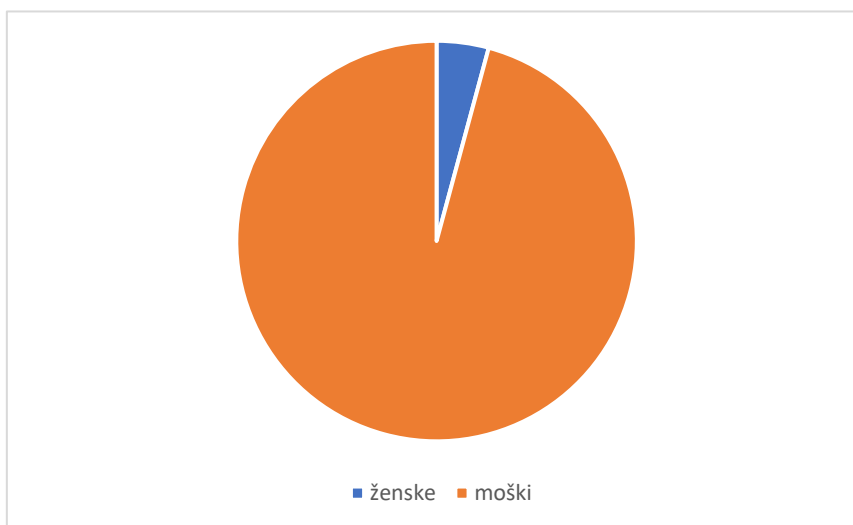

Graf 1: Zaposleni v Cinkarni Celje februarja 1949

Iz zgornjega grafa je razvidno, da je bilo v začetku leta 1949 v Cinkarni Celje med zaposlenimi največ kvalificiranih delavcev, torej delavcev, ki so se za delovno mesto, ki ga opravljajo, ustrezno izobrazili. Teh je bilo od 1466 skoraj 53 %, sledijo nekvalificirani delavci, ki so predstavljali slabih 39 %. Nekaj manj kot 5 % zaposlenih je bilo priučenih delavcev, ki so opravili izobraževanje v času službe, ostali so bili pomočniki in vajenci. Med zgoraj naštetimi zaposlenimi je bilo le 61 žensk, med katerimi je bilo največ nekvalificiranih delavk – kar 49. Štiri delavke so imele narejeno kvalifikacijo, šest je bilo priučenih, zaposleni pa sta bili tudi

dve pomočnici. Kako majhen je bil dejanski delež žensk v Cinkarni konec štiridesetih let, prikazuje tudi spodnji graf.⁹⁷

Graf 2: Delež žensk v Cinkarni Celje februarja 1949

Kot prikazuje graf, je bilo februarja 1949 v Cinkarni Celje zaposlenih le slabih 4,2 % žensk, medtem ko je bilo moške delovne sile 95,8 %.

Do konca leta 1949 se je število delavcev v podjetju zmanjšalo za skoraj 400, spremenilo pa se je tudi razmerje med moškimi in ženskami. Če so v začetku leta ženske predstavljale zgolj dobre 4 % zaposlenih, so decembra istega leta predstavljale že dobrih 10 % delovne sile. Še vedno je bilo med njimi največ nekvalificiranih delavk – od 95 žensk je bilo nekvalificiranih delavk kar 83. Dve ženski sta bili zaposleni v administraciji.⁹⁸

5.2 Statistični podatki za EMO Celje

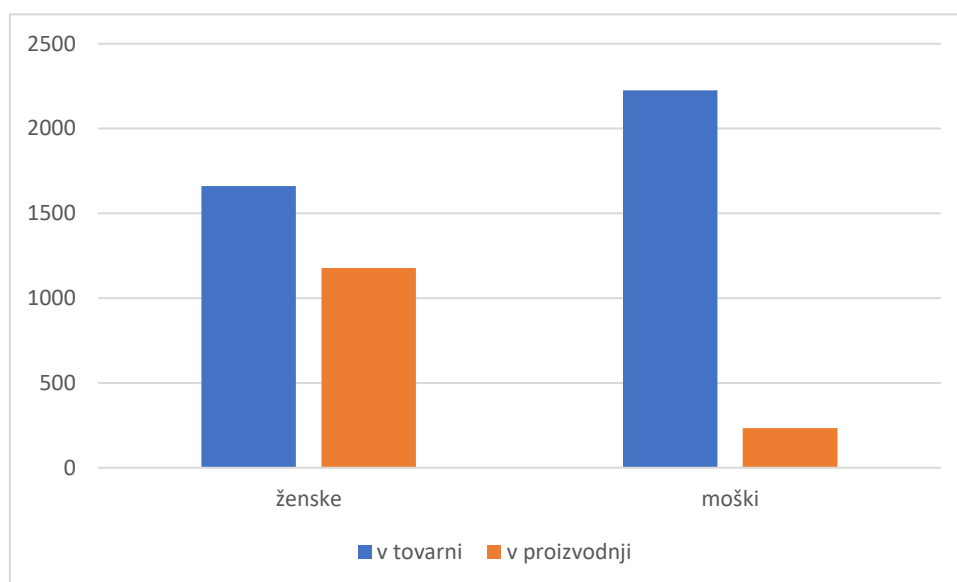
Za tovarno EMO Celje hranijo v celjskem arhivu natančnejše podatke o številu zaposlenih od leta 1970 naprej. Pred tem so sicer imeli popise zaposlenih v matičnih knjigah, vendar je iskanje po teh podatkih zahtevnejše, prav tako ni bilo natančno razločeno, na katerem obratu delujejo delavci. V popisu iz februarja 1970 je zabeleženo, da je v tovarni delalo 3886 delavcev. Med njimi je bilo 2226 moških, kar predstavlja približno 57,3 % zaposlenih, in 1660 žensk, kar znaša 42,7 % vseh. EMO je torej tovarna, kjer je bilo razmerje med moškimi in ženskami dokaj izenačeno v nasprotju s Cinkarno Celje. Pri tem je treba vzeti v obzir, da so podatki za tovarno emajlirane posode nastali dvajset let pozneje, vendar lahko kljub temu sklepamo, da se razmerje

⁹⁷ SI ZAC, Zgodovinski arhiv Celje, ZAC 560, fasc. 9, reg. 39–40.

⁹⁸ SI ZAC, Zgodovinski arhiv Celje, ZAC 560, fasc. 9, reg. 39–40.

med spoloma v tovarni med letoma 1949 (za to leto sem navedla podatke za Cinkarno Celje) in 1970 (podatki za tovarno EMO) ni moglo bistveno spremeniti, saj tovarna zagotovo pri zaposlovanju ni dajala prednosti ženskemu spolu.

Leta 1970 je bilo v tovarni EMO največ ljudi zaposlenih v proizvodnji, in sicer kar 36 % oziroma 1412 ljudi, med njimi je bil zelo majhen delež moških. Ženske so v proizvodnji namreč predstavljale kar 83 % zaposlenih. Moški, ki so bili zaposleni v proizvodnji, so bili torej v manjšini, vendar je treba poudariti, da so sicer moški v tovarni opravljali druga dela – bili so vzdrževalci, serviserji, tehniki, nosilci vodilnih položajev v podjetju, opravljali so zahtevnejša fizična dela (prelagali so produkte, surovine). Zanimivo pa je, da so bile ženske v tovarni EMO bolj zastopane od moških tudi v administraciji. Po podatkih za leto 1970 je bilo v pisarnah pet žensk in trije moški. Ženske so bile sicer zaposlene še kot čistilke in kuharice.

Graf 3: Zaposleni v tovarni EMO 1970

Iz zgornjega grafa lahko razberemo tudi, da je bil delež vseh žensk v tovarni EMO leta 1970, ki so bile zaposlene v proizvodnji, kar 71 %, prav tako je bila večina delavk nekvalificiranih. EMO je veljal v 2. polovici 20. stoletja za enega izmed največjih industrijskih obratov na Slovenskem, proizvodnja je bila velika, zato so za tekočimi trakovi potrebovali zelo veliko delavcev. Posledično je bilo malo žensk, ki so zapustile proizvodnjo in napredovale do administracije, ker je bilo povpraševanje po delu za trakom zelo veliko, medtem ko administracija ni potrebovala veliko zaposlenih.⁹⁹

⁹⁹ SI ZAC, Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/0759.

5.3 Statistični podatki za Železarno Štore

Izmed vseh izbranih tovarn je imela Železarna Štore najbolj sistematično urejena kadrovska poročila. Pri proučevanju svojih zaposlenih so beležili spol, starost delavcev, od kod prihajajo na delo, njihovo stopnjo izobrazbe, prekvalifikacije. Že v uvodu kadrovskega poročila za leto 1960 so zapisali, da želijo s poročilom »spoznati delovni kolektiv, in predvsem člane organov upravljanja ter operativno vodstvo podjetja, s funkcijo, delom in vlogo kadrovske službe v podjetju, v prvi vrsti pa s podatki o zaposlenih«, vsi ti podatki pa podjetju služijo predvsem za odpravo nepravilnosti in pomanjkljivosti ter možnost izboljšanja tovarne.¹⁰⁰ Za analizo sem proučevala podatke o zaposlenih za leti 1960 in 1970.

V poročilu za leto 1960 so navedeni tudi podatki o številu zaposlenih od leta 1946 do 1960. Postopno naraščanje števila zaposlenih po vojni prikazuje spodnja tabela:

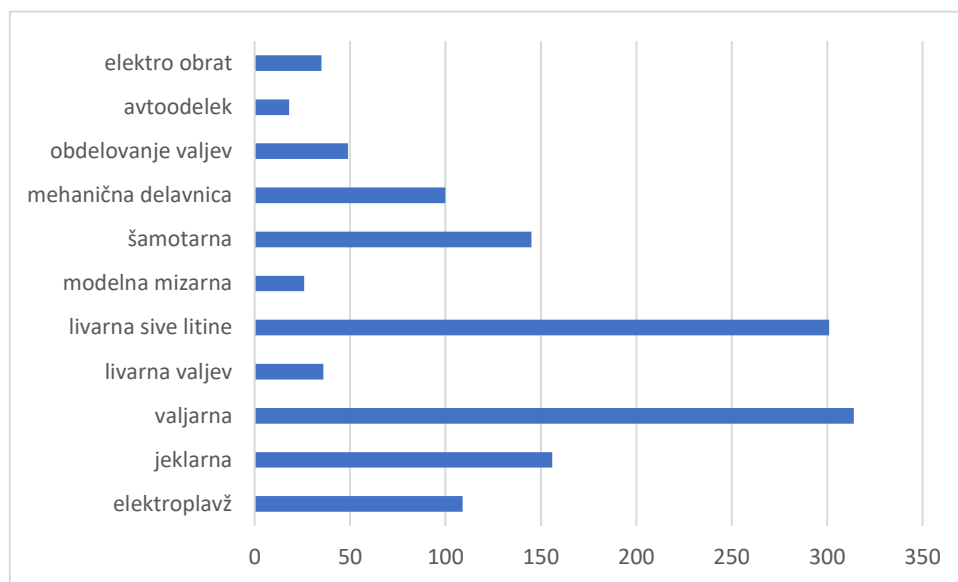
¹⁰⁰ SI ZAC, Zgodovinski arhiv Celje, SI ZAC 0758, fasc. 121.

Tabela 1: Število zaposlenih v Železarni Štore 1946-1960

Leto popisa	Število zaposlenih
1946	820
1947	1027
1948	1404
1949	1459
1950	1465
1951	1486
1952	1454
1953	1516
1954	1564
1955	1575
1956	1632
1957	1773
1958	1939
1959	1958
1960	1983

Poročilo je kadrovska služba pripravila še pred koncem leta 1960, zato so v opombi na koncu zapisali, da je dejanska številka zaposlenih decembra 1960 nekoliko višja, in sicer znaša 2010 delavcev. Povprečna starost zaposlenih v Železarni Štore leta 1960 je bila 33 let pri moških in 34 let pri ženskah.

Železarna Štore je imela zabeležene podatke o številu zaposlenih za posamezni oddelek oziroma obrat. S spodnjim grafom je prikazano število zaposlenih moških in žensk na posameznih oddelkih.

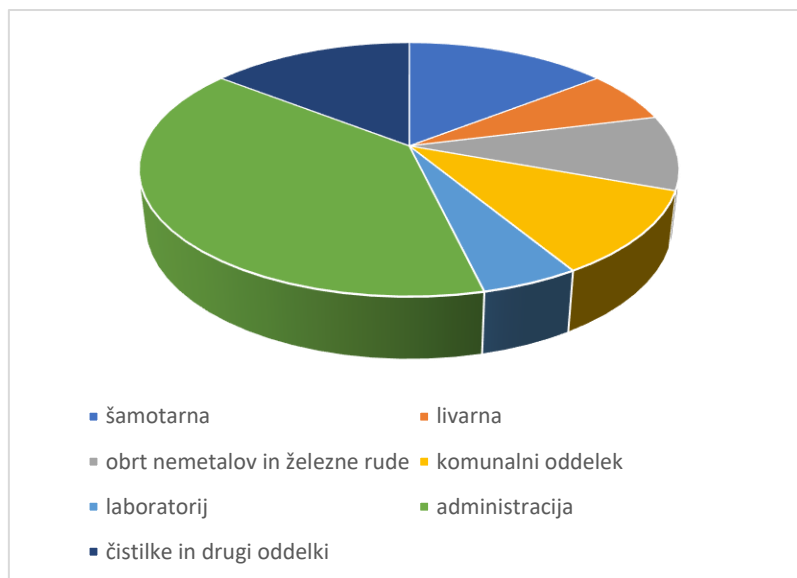

Graf 4: Zaposleni po oddelkih v Železarni Štore 1960

Iz grafa je razvidno, da je bilo največ delavcev zaposlenih v valjarni in livarni sive litine. To sta hkrati delovni mesti, kjer je bil delež žensk najmanjši, saj je bilo delo tu izjemno fizično naporno – v valjarni ni delala niti ena ženska. V tem obratu so delavci delali pri zelo visokih temperaturah, delo so opravljali pol ure, nato je sledil polurni počitek in spet pol ure dela.

Izmed 2010 zaposlenih konec leta 1960 je bilo žensk 242, kar znaša 12 %. Največ delavk je bilo zaposlenih neposredno v proizvodnji (115), sledi delo v administraciji (95), ostale pa so delale kot pomožno osebje (32). Kako so bile razporejene po posameznih oddelkih, prikazuje spodnji graf.¹⁰¹

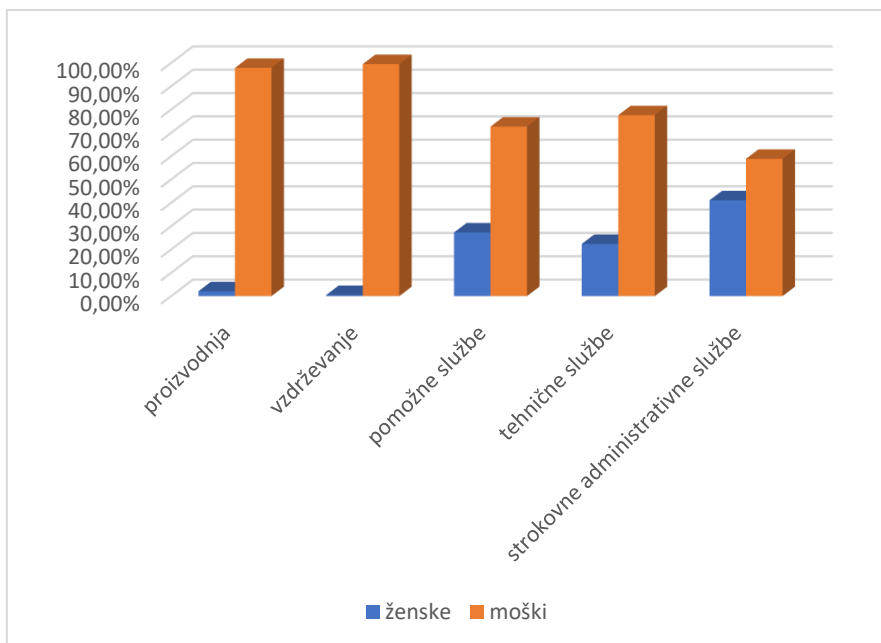
¹⁰¹ SI ZAC, Zgodovinski arhiv Celje, SI ZAC 0758, fasc. 121.

Graf 5: Ženske v Železarni Štore 1960

Iz grafa je razvidno, da je daleč največ žensk svojo zaposlitev v Železarni Štore našlo v administraciji. Izmed oddelkov, kjer so opravljale fizično zahtevnejše delo, je največ žensk delalo v šamotarni, na komunalnem oddelku in v obratu nemetalov in železove rude. Nekaj jih je bilo tudi v laboratoriju. Izmed vseh zaposlenih žensk jih je imelo kar 61 % kvalifikacijo za delovno mesto, kar je seveda pogojeno tudi s tem, da so opravljale predvsem pisarniška dela.

Po analizi podatkov za leto 1960 sem se lotila še pregleda kadrovskega poročila za Železarno Štore za leto 1970. Število zaposlenih se je še povečalo, in sicer je bilo omenjenega leta v železarni zaposlenih skupno 2284 ljudi. Ženske so tokrat predstavljale 10 % vseh zaposlenih. Kadrovska služba je pripravila tudi pregled po odstotkih, kakšen je delež žensk na posameznih delovnih mestih. Podatke prikazuje spodnji graf.

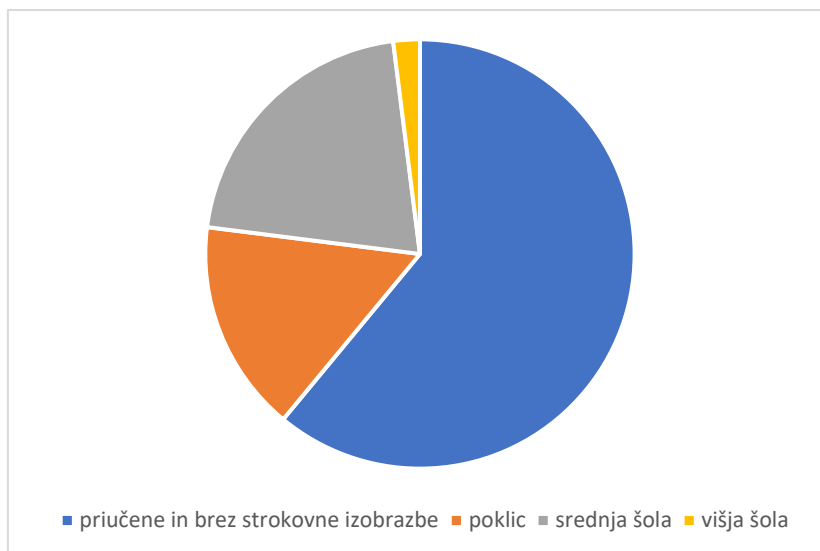

Graf 6: Delež moških in žensk v Železarni Štore na posameznih delovnih mestih leta 1970

Iz zgornjega grafa je razvidno, da je najmanjši odstotek žensk, zaposlenih na področju vzdrževanja – tam jih je zgolj 0,5 %. Prav tako je odstotek zelo nizek v proizvodnji, kjer ženske predstavljajo le 2,1 % vseh zaposlenih. V pomožnih in tehničnih službah se odstotek žensk giblje okrog 25 %, medtem ko so najbolj zastopane v administraciji – tam predstavljajo nekaj več kot 40 % delavcev. V primerjavi z letom 1960 lahko ugotovimo, da se je delež žensk malce povečal, medtem ko razmerje med moškimi in ženskami na posameznih delovnih mestih ostaja bolj ali manj nespremenjeno. Zelo nizko število žensk v proizvodnji in vzdrževanju omenja tudi kadrovsko poročilo, v katerem so zapisali, da je delež žensk na teh delovnih mestih minimalen, ker je delo fizično prenaporno.

Ženske, ki so leta 1970 delale v železarni, so imele tudi različne stopnje izobrazbe. 61 % zaposlenih žensk je bilo priučenih in brez strokovne šole, kar pomeni, da so se izobrazile med samim delovnim procesom, 16 % jih je imelo opravljeno šolo, s katero so lahko opravljale poklic, 21 % zaposlenih je imelo končano srednješolsko izobrazbo, zgolj 2 % zaposlenih žensk v Železarni Štore leta 1970 pa je imelo višjo šolo. Visoke šole med zaposlenimi ni imela nobena ženska. Navedene podatke prikazuje tudi spodnji graf:¹⁰²

¹⁰² SI ZAC, Zgodovinski arhiv Celje, SI ZAC 0758, fasc. 121.

Graf 7: Kvalifikacijska struktura žensk v Železarni Štore leta 1970

6 Celjske tovarne po 2. svetovni vojni skozi oči delavk

V sklopu magistrskega dela sem obiskala štirinajst delavk in enega delavca, ki so med letoma 1950 in 1970 delali v petih izbranih tovarnah. Ker me je zanimala predvsem izkušnja proizvodnih delavcev, sem se pri iskanju sogovornikov osredotočila na to, da so vsi opravljali delo v proizvodnji. Hkrati sem se na ta del tovarne usmerila zato, ker je bilo v njej zaposlenih največ ljudi, večinoma so bili delavci nekvalificirani oziroma priučeni, hkrati pa so za tovarno pomenili »najnižji sloj«. Moji prvi sogovorniki so bili sorodniki in sosedi, ti pa so me nato usmerili še do drugih delavcev v izbranih tovarnah. Sogovorniki so rojeni med letoma 1927 in 1943, prav tako so vsi slovenske nacionalnosti. Vsem sogovornikom je skupno, da so bili v tovarnah zaposleni dlje kot le v obdobju do leta 1970, zato sem jih morala med intervjujem večkrat voditi in opozarjati na to, da se pri pogovoru osredotočijo zlasti na obdobje do začetka sedemdesetih let. Pri tem je bilo zanimivo tudi, s katerimi prelomnimi dogodki so povezovali določene dogodke v tovarni. Delavci se recimo ne spomnijo natančno, kaj se je zgodilo določenega leta, vendar dogodke večinoma povezujejo z življenjskimi prelomnicami. Ženske so tako v vseh intervjujih za okvirno časovno obdobje navajale mejnik, ko so postale matere. Tako so na primer dogodke v tovarnah komentirale:

»Ja, delale smo že od štirih zjutraj. Potem enkrat smo delovni čas premaknili na šesto uro. To je bilo recimo tik po tistem, ko sem prvič rodila. Ja, še vem, ko je bila hči majhna, pa sem si mislila, da bo res težko ob dveh od doma, da pridem do tovarne. Ker takrat se je hodilo peš. To smo hodili v

vsakem vremenu. Se pravi, da je tovarna spremenila jutranjo izmeno na šesto uro leta 1964, ne, takrat sem šla jaz rodit.«¹⁰³

Kot mejnik so sogovornice navajale še smrti v družini, bolezni, nekatere pa so se zaradi napredovanj na delovnem mestu orientirale tudi po tem. Ko je pogovor nanesel na poznejša obdobja, recimo na sedemdeseta leta 20. stoletja, so sogovorniki mejnike večinoma postavljali s stavkami,¹⁰⁴ ki so se vršile v tovarnah na Celjskem.

Vse pogovore s sogovorniki sem posnela z mobilnim telefonom na njihovih domovih, v sproščenem okolju. Povedala sem jim, kaj je namen mojega raziskovanja ter jih poskušala usmeriti, da se tudi v svojih odgovorih poskušajo čim bolj držati rdeče niti, torej položaja žensk in njihovega doživljanja tovarniškega dela. V pogovoru so se sogovorniki spomnili veliko dogodkov z dela, večinoma so poudarjali lepe trenutke. Pogosto se je zgodilo, da sem po koncu snemanja od njih dobila še veliko uporabnih informacij, ki sem si jih potem zapisala. Z vsemi sogovorniki sem izvedla po en intervju, za vse pa sem pripravila tudi devet enakih vprašanj ter nekaj podvprašanj v povezavi z njihovimi odgovori. Vprašanja sem pripravila na podlagi vnaprej prebrane strokovne literature, ves čas sem jih spodbujala, da čim več govorijo o svojih občutkih, spominih, tudi če ti niso bili »lepi«, ob odgovorih pa sem jih redno opominjala, da naj se poskušajo osredotočiti na obdobje med letoma 1950 in 1970. Pustila sem jim, da se pri odgovorih razgovorijo, tudi če so potem zašli na čisto druge teme, saj sem tako dobila več odgovorov in hkrati širšo predstavo o proizvodnem delu. Sogovorniki so govorili predvsem o svojih spominih, nekateri so mi ob pogovoru pokazali še kakšen ohranjen dokument iz tovarne, kot na primer plačilno listo, načrt dela proizvodnje in glasilo tovarne. Po končanem intervjuju sem se sogovornikom zahvalila za pogovor in vse koristne informacije ter prenehala s snemanjem. Pogosto sem si po končanem snemanju naredila tudi zabeležke o obnašanju sogovorcev, na primer ali so ob kakšnem vprašanju postali izrazito čustveni, nervozni. Po večkratnem poslušanju glasovnih posnetkov in branju dodatnih zapiskov sem izluščila nekaj tem, o katerih so se vsi sogovorniki razgovorili. V nadaljevanju bom te skupne teme izpostavila, hkrati pa bom opozorila tudi na morebitna razhajanja ob posameznih temah.

---

¹⁰³ Intervju, Trubarjeva v Celju, maj 2022.

¹⁰⁴ Stavke v celjskih tovarnah so bile v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja zelo pogoste, saj so bili delavci z razmerami na delovnem mestu nezadovoljni, predvsem v osemdesetih letih je prihajalo do pomanjkanja surovin za delo, sogovorniki navajajo slabše odnose v proizvodnji, večji pritisk delovodij na delavce, prav tako sogovorniki navajajo okoriščanje delavcev na vodilnih položajih.

6.1 Pogled na enakopravnost

Ker sem želela prikazati, kakšen je bil položaj žensk v primerjavi s položajem moških v tovarnah, sem svoje sogovorce spraševala, če se jim je zdel položaj med spoloma enakopraven. Vse sogovornice so brez premisleka odgovorile, da med njimi ni bilo enakopravnosti, zanimalo pa me je tudi, kaj za njih sploh pomeni biti enakopraven. Odgovori so si bili med sabo zelo podobni – vse sogovornice so enakopravnost opisale kot enak položaj med moškim in žensko, da se ta enakost kaže na vseh področjih v življenju – tako na delovnem mestu kot tudi zasebno, pri plačah, političnih pravicah. Vprašala sem jih, če se jim zdi, da bi morala biti moški in ženska enakopravna tudi pri družbeno stigmatiziranih temah, na primer da hodijo ženske po službi v gostilne na pivo. Ob tem so mi sogovornice odgovorile, da bi to sicer pomenilo, da je ženska enakopravna moškemu, ampak »se takšno obnašanje za ženske vendarle ne spodobi.«¹⁰⁵

»Enakopravnost pomeni, da smo si enaki. Vsi. Moški in ženske. Ni tu potem nobenih razlik, ne pri plači in ne pri delu. Samo, veš, tega ni bilo. Ah, kje. Smo ženske delale moško delo. Na istih škarjah sem delala kot moški. Pa je bil on več plačan. Veliko več. Pa kaj sem mogla. Delala sem naprej. Lahko sem bila srečna, da sem sploh delala. Denar se je pa rabil.«¹⁰⁶

Podatka o tem, kakšne so bile razlike v plačah med moškimi in ženskami za enako opravljeno delo sicer nisem našla, po besedah sogovornice pa se je konec meseca na plačilni listi »zelo poznalo«, kdo si. Jasnega odgovora na vprašanje, zakaj sogovornica meni, da so bile delavke za enako opravljeno delo kot moški plačane manj, nisem dobila. Govorila je predvsem, da »je tako pač bilo«, poleg tega pa se takrat nobena od delavk ni upala izpostaviti, da bi opozorila na krivično ravnanje vodilnih. Delavke so bile hvaležne, da so imele službo, ki jim je prinašala vir dohodka, zato so marsikatero nepravilno dejanje raje spregledale, kot da bi nosile morebitne posledice, če bi ukrepale.

Posebno zanimivo je bilo o enakopravnosti razpravljati z delavko v Železarni Štore, kjer so bili v kolektivu večinoma moški. Sogovornica je bila zaposlena v valjarni in dela med moškimi v zelo težkih razmerah se spominja takole:

»Pri nas smo delali v neznosnih razmerah. Tu, kjer sem delala jaz, sva bili dve ženski. Pa sigurno 10 ali 15 moških. Delali smo na vročini, pari, ves čas ti je bilo slabo, pot ti je tekel po celem telesu. Delali smo pol ure, sledil je polurni odmor, nato spet pol ure dela in tako do konca izmene. Osem ur

---

¹⁰⁵ Intervju, Dobje, maj 2022.

¹⁰⁶ Intervju, delavka v LIK Savinja, Tratna pri Grobelnem, maj 2022.

so bile izmene. Moški so delali boljše, ker so bili močnejši. Midve sva opravljali enako naporno delo, ampak veliko slabše. Nisva jih dohajali. Vodstvo je bilo zaradi tega večkrat nesramno, ampak so bili moški toliko prijazni, da so nama pomagali. En sodelavec je celo velikokrat izpustil svoj odmor in delal najino delo. Nasploh so nama veliko pomagali.«¹⁰⁷

Zelo podobno je odnose med moškimi in ženskami v Železarni Štore opisal moj edini sogovornik, ki je bil prav tako zaposlen v valjarni. Tudi on je poudaril, da so bile ženske za tako fizično zahtevno delo vsekakor prešibke, da moških enostavno niso mogle dohajati, ženske so se pri delu večkrat poškodovale.¹⁰⁸ Vsi trije sogovorniki iz železarne poudarjajo, da je bilo delo fizično prezahtevno pogosto tudi za moške, zato je bilo že skoraj običajno, da se je ob delu kdo zgrudil, danes pa je večina delavcev, ki so delali v najtežjih železarskih obratih, že pokojnih.

Ker so se sogovornice pri vprašanju o enakopravnosti večinoma osredotočale na spol, sem jih vprašala, ali so bile vse delavke v proizvodnji med sabo enakopravne. Pri tem vprašanju sem dobila različne odgovore – od tega, da med njimi razlik ni bilo, do odgovora, da so bile razlike med njimi velike. Pogosto se je ob intervjujih zgodilo, da so sogovornice najprej o svojem kolektivu govorile lepo, ga predstavljale v najboljši luči, prav tako odnose med delavkami, ko pa sem prenehala s snemanjem, so se odprle in povedale tudi manj lepe spomine iz tovarne. Do sporov med delavkami v proizvodnji je navadno prihajalo zaradi zavisti, ker so ene napredovale, druge ne, zaradi dela, ki so ga opravljale. Neenakopravnost med delavkami se je kazala tudi pri tem, kdo je (navadno) ob nedeljah čistil stroje. Sogovornica iz LIK Savinje se spominja, kako je skoraj čisto vsako nedeljo morala stroje čistiti ista delavka, »saj je bilo očitno, da je majster¹⁰⁹ ne mara, ker je bila res počasna.«¹¹⁰ Prav tako je več sogovornic povedalo, da so nekatere delavke delovodje vabili s seboj na malico in jim dajali boljše materiale za delo kot drugim. Zakaj so imele nekatere privilegiran položaj, sogovornice ne znajo pojasniti, sklepajo pa, da zaradi poznanstev in svoje marljivosti. Neenakopraven odnos delovodij do delavk je vsekakor vplival tudi na poslabšanje odnosov med delavkami samimi.

O tem, da so bili moški in ženske neenakopravni v tovarnah, priča tudi dejstvo, kako je bilo razdeljeno delo. Kot je že zgoraj statistično prikazano, so bile ženske večinoma zaposlene v

---

¹⁰⁷ Intervju, delavka v Železarni Štore, Laška vas, maj 2022.

¹⁰⁸ Povzeto po intervjuju z delavcem iz Železarne Štore, Šmarje pri Jelšah, maj 2022. Da bi ugotovila, ali navedbe sogovorca o tem, da so bile poškodbe v valjarni med ženskami pogostejše kot med moškimi, res držijo, bi bilo potrebno pregledati zdravstvena poročila tovarne ali raziskave medicine dela.

¹⁰⁹ Majster je vodja delovne skupine, t.i. brigade v proizvodnji. (Vodopivec, Nina. *Tu se ne bo nikoli več šivalo: doživljanja izgube dela in propada tovarne*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2021, 34.)

¹¹⁰ Intervju, delavka v LIK Savinja, Ljubecna, maj 2022.

proizvodnji, kjer so opravljale predvsem nižje plačana in ne vodstvena dela. V vseh tovarnah so bili delovodje moški, vsaj za obdobje do leta 1970, v poznejših obdobjih so na primer v Metki in LIK Savinji delovodje postajale tudi ženske, vendar je bila to prej izjema kot pravilo. V Metki, kjer so bile delavke večinoma le ženske, so bili moški zaposleni kot majstri, ki so popravljali opremo in bili delovodje. Sogovornica, ki je bila izobrazena tekstilna delavka in je bila zaposlena v proizvodnji Metke, je povedala, da je ob odsotnosti majstrov ona popravljala stroje, saj se je tega z leti priučila, vendar za to ni dobila nobenega plačila.

»Delo je moralo naprej. Saj te ni noben vprašal, a stroj dela. Važno je bilo, da je bila konec dneva izpolnjena norma. In če majstra ni bilo, da bi popravil stroj, ni bilo druge, kot da ga jaz popravim. Pa da ne boš mislila, sem bila včasih zaradi tega še okregana. Ne od delovodje, on me je pohvalil, ampak strojniki so bili pa užaljeni, češ, zakaj navadna delavka popravlja stroje. Potem sem včasih kaj popravila in nismo nikomur povedale. Da je bil mir.«¹¹¹

Pomembno vlogo pri odnosih v proizvodnji je prav tako imela starost zaposlenih. Mlajše delavke so v starejših videle avtoriteto, do njih so imele posebno spoštovanje,¹¹² hkrati pa s strani delovodij starejše ženske niso imele posebnih privilegijev. Neenakopravnost med delavci je bila odvisna tudi od tega, kakšna je bila izobrazba, ali si želel napredovati in ali si sploh imel možnost napredovanja, hkrati pa je na odnose in položaj v podjetju vplivalo tudi to, od kod si prihajal na delo. Slednje bo natančneje predstavljeno v naslednjem poglavju.

6.2 S podeželja v mesto na delo

Celje je bilo tako v preteklosti, kot je še danes središče Savinjske doline, kamor se je nekoč stekalo prebivalstvo. Kot gospodarsko središče je mesto s svojo bližnjo okolico pomenilo možnost zaposlovanja mnogim ljudem. Po 2. svetovni vojni so ljudje v Celje prihajali z avtobusi in predvsem vlaki, veliko ljudi pa je na delo hodilo peš. Izmed mojih sogovornikov je samo ena živela v Celju, v neposredni bližini službe, štiri so hodile peš, ostali so se vozili z vlakom. Kot zapiše tudi Chiara Bonfiglioli, so predvsem v tekstilni industriji zaposlovali mlada dekleta s podeželja, ki so predstavljala poceni delovno silo, imela so spretne prste, hkrati pa se niso upirala sistemu.¹¹³ Tekstilna industrija vsekakor ni bila edina, ki je zaposlovala mlade delavke. Vse moje sogovornice so se zaposlile že pred 16. letom, saj so dokončale le osnovno šolo, redke

---

¹¹¹ Intervju, delavka v Metki, Trubarjeva v Celju, maj 2022.

¹¹² Sogovornica iz tovarne EMO pove, da so mlajše ženske v proizvodnji starejše delavke vikale, kljub temu da so vsak dan po osem ur delale skupaj, saj so s tem izražale neko spoštovanje. Kljub temu, da so starejše delavke vikale, so nekatere izmed njih postale zelo dobre prijateljice in zaveznice.

¹¹³ Bonfiglioli, *Women and Industry in the Balkans*, 22.

so se izobraževale še na nižji gimnaziji ali strokovnih šolah, potreba po denarju in preživljanju družine pa je bila velika.

»S sestro sva se v Westnu, takrat to še ni bil EMO, zaposlili leta 1941. Med vojno, pri najinih štirinajstih letih. Sedem razredov sva naredili, potem pa ni bilo izbire. Saj, kaj pa bi? V naših časih si naredil tisto obvezno šolo, potem pa v službo. Tudi ni noben vprašal, če si želiva še naprej v šolo. Srečni sva lahko bili, da sva sploh dobili službo. Vesel si bil, da si lahko delal. Pa, veste, nisva bili niti najmlajši v tovarni. Še kakšna mlajša je delala.«¹¹⁴

Sogovornice so se nato bridko spominjale, kako so dnevno hodile na delo. Tiste, ki so se na delo vozile z vlakom, so pripovedovale, kako so zjutraj od doma pogosto tekle na železniško postajo, ki je bila oddaljena nekaj kilometrov, nato z vlakom do Celja, potem pa še v Celju z železniške postaje nekaj kilometrov do tovarne. Takrat so vlaki vozili bolj redko. Zjutraj so imeli dva »šihna« vlaka¹¹⁵ – enega ob štirih in enega ob petih. Če si vlak zamudil, si ostal doma, ker do popoldneva drugega ni bilo. Predvsem so vse sogovornice poudarjale, da so na delo hodile v vseh vremenskih razmerah, kar je bilo še posebej naporno pozimi, ko so prišle v tovarno popolnoma premražene in premočene. Najbolj je bila naporna pot do službe za tiste, ki so na delo hodile peš po več ur. Tako se je sogovornica otožno spominjala, da sta s sestro ob štirih zjutraj šli proti 7 km oddaljeni tovarni. Gazili sta po visokem snegu, bili sta čisto premočeni, po poti sta ena drugo spodbujali, svojih teles nista več čutili. Ko pa sta prišli v tovarno, sta se samo preoblekli in začeli z osemurnim delavnikom. Če sta v službo zamudili, sta dobili še dodatno delo.¹¹⁶ Kot omenjeno, je bila pot v službo zelo naporna tudi za delavke, ki so se vozile z vlakom. Tako se sogovornica spominja poti:

»Pozimi sem zjutraj obula škornje, letela na postajo, cela premočena. Potem sem bila že bolj pametna in sem si v službi puščala čevlje. Da sem zjutraj priletela v službo in se preobula v suhe čevlje. Ali pa, ko so delali cesto v vasi. Takrat je šele bilo vse razrito, samo blato povsod. In smo imeli vaščani na železniški postaji čevlje. Prav puščali smo jih na postaji in se za na vlak preobuvali in potem za domov spet. Pa takrat ni noben nič vzel. Cela vas je puščala tam čevlje. Ker blaten res nisi mogel v službo. Že tako so te nekateri postrani gledali, ker si bil z vasi.«¹¹⁷

Poleg naporene poti na delo imajo nekatere sogovornice tudi manj lepe spomine na odnose v proizvodnji zaradi okolja, iz katerega so prihajale. Sogovornica, ki je imela doma veliko

---

¹¹⁴ Intervju, delavka v tovarni EMO, Zadobrova, maj 2022.

¹¹⁵ Več sogovornic je tako poimenovalo vlak, saj so se s tem vlakom večinoma vozili le delavci v službo.

¹¹⁶ Intervju, delavka v tovarni EMO, Zadobrova, maj 2022.

¹¹⁷ Intervju, delavka v LIK Savinja, Tratna pri Grobelnem, maj 2022.

kmetijo, je hodila v službo in služila denar, mož pa je delal doma. Kljub temu, da je mož ostal doma, je morala sogovornica pred in po službi še kmetovati, kar je bilo utrujajoče, občasno pa je tudi zamudila v službo. Spominja se, da v službi privilegijev zaradi kmetije ni imela, razen v času kolin, ko je lahko ostala doma. Takrat je sodelavcem prinesla nekaj mesa, da se jim je »odkupila«. Enako kot druge delavke je v Železarni Štore delala na tri izmene. Ne spomni se, da bi se kdaj zaradi svojega porekla počutila manj vredno, kvečjemu se ji zdi, da so jo imeli sodelavci še raje, saj jim je pogosto prinesla kaj domačega.¹¹⁸ Malo manj lepe spomine na sprejetost v tovarni pa ima sogovornica, ki je delala v Metki, in je prav tako prihajala z velike kmetije.

»Ni bilo najlepše. Ženske so bile zavistne. Joj, pa kako. Ne vse, ne vse, ampak nekatere pa res. Jaz sem imela na traku večinoma »mestlanke«¹¹⁹ in potem so pogosto komentirale, da smrdim. Prav tak odnos so imele. Pa jaz sem to slišala. Zviška so gledale na mene. Tudi šole nisem imela tako kot nekatere izmed njih. Najrajši sem samo hitela z delom, stroji so bili tako glasni, da smo se težko pogovarjale med sabo, med malico sem se pa raje držala za sebe. Je bilo pa vodstvo zelo v redu. Majster je dovolil, da sem večkrat manjkala, sploh v poletnih mesecih, ko je bilo dela na kmetiji več. In to me žalosti. Da so bili ta glavni bolj prijazni do mene kot ženske, ki smo delale skupaj cele dneve.«¹²⁰

Druge sogovornice niso občutile nobenih razlik zaradi okolja, iz katerega so prihajale. Poudarjale so, da če si delal dobro, ni bilo pomembno, od kod si.

6.3 Normirano delo

V vseh obravnavanih tovarnah so delavci opravljali normirano delo, kar pomeni, da je bilo vnaprej določeno in natančno izmerjeno, koliko dela mora v svoji izmeni opraviti posameznik. Delavci so lahko normo presegli in opravili več, lahko pa je bila neopravljena. Ker so delavci, razen v Železarni Štore, delali za tekočim trakom, je normirano delo hkrati pomenilo tudi veliko soodvisnost med ljudmi v proizvodnji. Kot zapiše Nina Vodopivec, je norma »priganjala in razmejevala ljudi, predvsem zaposlene v proizvodnji (razen vzdrževalcev) od vodij oddelkov in uslužbencev drugih služb v tovarni. Norma je onemogočala mobilnost proizvodnih delavk in delavcev po prostoru ter zapuščanje delovnih prostorov, priganjala jih je in disciplinirala. [Normirano delo so delavci povezovali] z živčnostjo, anksioznostjo, nemobilnostjo in strahom,

---

¹¹⁸ Intervju, delavka v Železarni Štore, Dobje, maj 2022.

¹¹⁹ Izraz za ženske, ki so živele v mestu.

¹²⁰ Intervju, delavka v Metki, Planina pri Sevnici, maj 2022.

a hkrati z doživljanjem določene avtonomije.«¹²¹ Delavci so bili namreč plačani za opravljeno normo, če so normo presegli, so dobili za svoje delo tudi višje plačilo.

»Jaz sem tako hitela. Vedno sem delala čez normo. Res sem bila pridna in zagnana, potrebovala sem denar, dobro sem delala. In ker sem se v začetnih letih tako izkazala, nič nisem vmes hodila na cigarete kot nekatere, me je imel majster rad in mi je potem že kar rekel, da naj si napišem, kolikor rabim. Tako, da so mi prva leta presežene norme prinesla to, da sem potem pisala povečano normo, tudi če je nisem več delala. Ampak, ker sem lahko. Ker je majster rekel. Delala sem pa tako ali tako veliko, ker nisem mogla bit pri miru. Ampak pisala sem si pa res še več. Pa tudi materiale sem dobivala boljše. Majster mi je vedno dal večje kose, da sem lažje delala.«¹²²

Ker je sogovornica poudarjala, da je redno delala čez normo, me je zanimalo, kako je to vplivalo na odnose med zaposlenimi v njenem obratu. Spominja se, da so se med sabo ženske dobro razumele, vendar so bile nekatere zelo zavistne, saj jo je delovodja večkrat pohvalil pred drugimi. Ne spominja se, da bi zaradi njene presežene norme to dvignili tudi drugim delavkam, saj je večina komaj opravila predvideno delo. Sogovornica je še poudarila, da je v službo hodila vsaka zaradi sebe, vsaka je zase vedela, zakaj potrebuje denar, zato se na tiste, ki so bile zavistne, niti ni ozirala. Poudarja pa, da so se med sabo večinoma res dobro razumele in njen presežek norme ni pretirano vplival na odnose.

Ostale sogovornice so normirano delo opisale predvsem kot stresno, še bolj kot stres pa so poudarjale ene in iste gibe. Nekatere delavke so bile celo življenje zaposlene na enem samem obratu, kar pomeni, da so celo življenje opravljale enake gibe. Časa za počitek ni bilo veliko, ob osemurnem delavniku so imele pol ure časa za malico. Med delom so se le redko usedle in počivale. Sogovornica, ki je delala v Metki, je med odmorom za malico organizirala telovadbo.

»Pol ure smo imele za malico. Vse nas je bolelo, ene in iste gibe smo delale dan za dnem. In sem prišla na idejo, da vsak dan 15 minut telovadimo. 15 minut smo jedle in 15 minut telovadile. In je bil delovodja zelo proti, da kaj se to pravi, da bomo zdaj v službi telovadile. In smo mu lepo razložile, da to delamo med odmorom za malico, torej delo nič ne trpi, nam pa veliko pomeni. Saj res nismo delale nič slabega, nam je pa tistih 15 minut tako koristilo. Da si vsaj malo pretegnil svoje telo.«¹²³

Delavke so bile zaradi normiranega dela pod pritiskom, večkrat so delovodje nad njimi povzdignili glas, jih priganjali k delu, občasno so jih ozmerjali. Sogovornica se spominja, kako

---

¹²¹ Vodopivec, *Tukaj se ne bo nikoli več šivalo*, 40, 41.

¹²² Intervju, delavka v LIK Savinja, Tratna pri Grobelnem, maj 2022.

¹²³ Intervju, delavka v Metki, Trubarjeva v Celju, maj 2022.

je bilo poleti v proizvodnji vroče, zaradi visoke norme ni imela časa niti, da bi popila kozarec vode, nato pa je prišel še delovodja in se drl na delavke, da so prepočasne in nesposobne. Poudarila je, da je bil samo en delovodja takšen, da jih je psoval, in hkrati, da se je to v času njegovega vodenja redno dogajalo. Ta občutek, da ne delajo dovolj dobro, jim je povzročal še toliko večji stres in anksioznost, čeprav so se v sebi zavedale, da dajejo vse od sebe in več ne zmorejo.

»Takrat sem si pa res mislila, da bi ga rada videla na našem mestu. Da naj dela in vidi, kako je lušno. Pekla me je cela hrbtenica, roke sem imela od vseh kemikalij čisto razžrte, suha usta, pot mi je tekel po celem životu. Pa še to – delovodja pa vzdrževalci so imeli lepe delavske plašče, tanke, me smo dobile pa trikrat prevelike in tako debele. Potem pa pride in se še dere na nas. Najslabše je bilo res na normo delati. Sama matrarija, ki ni bila čisto nič cenjena.«¹²⁴

Ženske so poleg normiranega dela, razen v železarni, delale tudi za trakom in bile soodvisne. Delo za tekočim trakom je potekalo tako, da je bila vsaka delavka za trakom zadolžena za opravljanje nekega dela, ki je bilo pomembno za nastanek končnega produkta. Na začetku traku so tako na primer začeli z grobo obdelavo materialov, nato je po traku izdelek v nastajanju nadaljeval do druge delavke, ki se je lotila »fine« obdelave materialov, ob koncu traku pa so po navadi delavci pregledovali končne izdelke. Tako so morali vsi delati v točno določenem tempu, da je delo teklo gladko. Večina sogovornic pravi, da je bilo njihovo delo dobro organizirano in so med sabo lepo sodelovale ter ni prihajalo do večjih komplikacij. Vse se spominjajo kakšnega incidenta, da je prišlo do prerekanj zaradi prepočasnega ali prehitrega dela posameznic, načeloma pa jim je takšno delo odgovarjalo. Ena izmed sogovornic je izpostavila, da jo je zelo motilo, ker so nekatere delavke ob odsotnosti delovodje večkrat zapuščale prostor in hodile pit in kadit, kar je bil v glavnem kamen spotike, ampak se je ob zaostrovanju razmer v tovarni tudi odhajanje na krajše odmore prenehalo. Ker so se delavke zavedale, da vsaka pomeni le en majhen, a hkrati pomemben del pri oblikovanju končnega produkta, so stremele k temu, da so imele dobre odnose.

6.4 Delavke in porodniški dopust

Ker so vse moje sogovornice matere in so v obdobju med letoma 1950 in 1970 vsaj enkrat rodile, smo se v intervjujih pogovarjale tudi o porodniškem dopustu. Vse sogovornice so povedale, da so delo v proizvodnji opravljale do konca nosečnosti, torej tik do poroda. Nobena izmed njih ni koristila možnosti, da ostane nekaj tednov pred predvidenim rokom doma, prav

---

¹²⁴ Intervju, delavka v tovarni EMO, Kompole, maj 2022.

tako niso imele v času nosečnosti v službi nobenih olajševalnih okoliščin. Vse so opravljale fizično zelo zahtevna dela, z enakimi gibi, prav tako med delom, razen v času malice, niso smele počivati.

»Jaz sem v visoki nosečnosti delala petdeset litrov velike sklede. Noter je bil emajl. In to sem delala v tako visoki nosečnosti, da mi je bil trebuh na poti. In delovodja je sicer prišel pogledat, kako delam, ampak je bilo to tudi vse. Me ni zamenjal, da bi dal kakšno drugo to delati in mene drugam. In sem cele dneve stala, niti počivati nisem imela možnosti. In sem tudi enega otroka izgubila. Mrtvega rodila. Sem bila potem sicer en mesec lahko doma, ko sem prišla pa nazaj na delo, mi je pa rekel delovodja, da sem si sama kriva, ker sem tako garala v službi.¹²⁵ Ja ... ampak izbire pa tudi nisem imela.«¹²⁶

Ko sem sogovornice vprašala, ali so vedele, da so lahko nekaj tednov pred rokom doma, so mi odgovorile, da ne, da jim tega ni nihče povedal. Prav tako so bile enotne, da je bila pač praksa taka, da si delal, dokler si lahko. Tiste, ki zaradi nosečnosti niso bile sposobne za delo, so šle na bolniško, medtem ko olajševalnih okoliščin v proizvodnji niso bile deležne na noben način. Po porodu so vse sogovornice koristile tri mesece porodniškega dopusta, nato pa so se vrnile na svoje delovno mesto. Kako je bilo v tistem obdobju s plačo, se ne spomnijo. Ena izmed sogovornic, edina sicer živeča v Celju, je ostala doma do šestega meseca po porodu, ker pa za hčerko ni imela varstva, je do njenega tretjega leta delala polovični delovni čas, torej le štiri ure. V tem obdobju je prav tako opravljala le dopoldansko izmeno.¹²⁷ Ko sem se o tem pogovarjala z drugimi ženskami, so povedale, da tudi same niso imele varstva za otroke, ampak so kljub temu hodile na delo kot pred porodom. Nekaterim so tako pri varstvu otrok pomagali sosedje, starši, večina pa si je poskušala urnike uskladiti z možmi, da je bil vsaj eden od staršev lahko z otrokom doma.

»Ampak to, da sem jaz delala zjutraj, mož pa popoldan, ni pomenilo, da je imel otrok ves čas enega od staršev doma. Jaz sem delala do dveh, šla potem takoj na železniško in na vlak, mož pa je začel delati ob dveh. Tako je bil otrok sam doma vsaj dve uri. Ta čas, ko je mož odšel in mene še ni bilo domov. In leta in leta je bilo tako. Ampak drugega nismo poznali. To je bilo v tistem času normalno.

---

¹²⁵ Tudi sama sogovornica meni, da je bila v službi preobremenjena in je v času visoke nosečnosti preveč trdo garala, kar je vplivalo na rojstvo mrtvega otroka. Zakaj se v službi ni uprla ali prosila za drugo delovno mesto, ni povedala.

¹²⁶ Intervju, delavka v tovarni EMO, Kompole, maj 2022.

¹²⁷ Intervju, delavka v Metki, Trubarjeva v Celju, maj 2022.

Saj si prosil kakšno sosedo, da je šla vmes malo pogledat otroka. Po navadi ga je tisti, ki je bil dopoldan doma, uspaval, in smo upali, da bo spal, dokler se drugi od staršev ne vrne z dela.«¹²⁸

Z zgoraj navedeno zgodbo so se večinoma poistovetile druge sogovornice. Manj težav pri varstvu in skrbi za otroka sta imeli sogovornici, ki sta prihajali s kmetije, saj je tam živelo več ljudi, tudi stari starši, ki so pomagali skrbeti za otroka, vse sogovornice pa so še dodale, da je bilo veliko lažje, ko so rodile drugega otroka, saj je lahko prvi že malce pogledal na mlajšega.

Sogovornica, ki je živela v Celju in je izkoristila možnost štiriurnega delavnika do tretjega leta starosti svojega otroka, je dejala, da se je za to odločila, ker otroka ni imela kam dati, prav tako pa je bilo pri njih dosti lažje, saj je imel njen mož dobro službo, v kateri je imel eno izmed vodstvenih vlog, zato je bilo tudi finančno izvedljivo, da je sogovornica delala skrajšani delovni čas.¹²⁹ Ker so druge sogovornice povedale, da za to možnost niti niso vedele, sem vprašala sogovornico, kje je slišala, da je to izvedljivo, vendar se tega podatka ni več spomnila, povedala pa je, da ni edina, ki je v Metki izkoristila to možnost. Ostale sogovornice med drugim niso niti vedele, da bi lahko bile oproščene nočnega dela v prvih letih po rojstvu otroka. Iskreno so priznale, da se za svoje pravice niso pretirano zanimale, saj se jim je zdelo, da je že bilo prav tako, kot je bilo.

6.5 Ženska med domom in tovarno

Čeprav je bila stopnja zaposlenosti žensk na Slovenskem po 2. svetovni vojni zelo visoka, saj je bila zaposlena že skoraj vsaka odrasla ženska, ni popolnoma samoumevno, da je ženska hodila v službo. Še vedno je bilo veliko žensk, predvsem na podeželju, ki so ostajale doma z družino in skrbele za dom in kmetijo, medtem ko so moški služili denar. Ženske, ki so hodile v službo, pa so se po službi vrnile k družini, kjer so morale opravljati »drugo službo«. Bile so žene, matere, gospodinje. Kot je o tem pisala že Nina Vodopivec, so bile ženske po 2. svetovni vojni neprestano pod družbenim pritiskom, ki je predvideval delavno žensko, hkrati pa je poudarjal pomen ženske materinske in vzgojne vloge.¹³⁰ Še med vojno sta bili vzgoja in skrb za družino v domeni matere, predvsem po vojni pa so ženske sicer to vlogo ohranile, a so morali za družino skrbeti tudi moški (prav tako zaposleni v različnih tovarnah), ko so ženske hodile v službo. Še vedno je obstajala stigma, da moški ne more opravljati gospodinjskih del, a se je

---

¹²⁸ Intervju, delavka v Cinkarni Celje, Slivnica, maj 2022.

¹²⁹ Intervju, delavka v Metki, Trubarjeva v Celju, maj 2022.

¹³⁰ Vodopivec, *Sem delavka, mati, gospodinja*, 75.

sčasoma tudi ta nazor začel izgubljati.¹³¹ Da so bili moški primorani skrbeti za gospodinjstvo in otroke, sem omenila že v prejšnjem podpoglavju, ko so delavke opisovale, da so moški skrbeli za otroke ta čas, ko so bile one v službi. Sogovornice so povedale, da so si z moškimi vloge doma dobro razdelile, nobena ni omenjala nobenih težav ali da moški ne bi želeli skrbeti za družino, zato da bi one hodile v službo. Sogovornici, ki sta imeli doma kmetijo, sta povedali, da je bilo popolnoma jasno, da je moški doma in dela, hkrati pa poskrbi še za otroke ta čas, ko sta bili v tovarni. Da je mož poskrbel za otroke, je pomenilo, da jim je ponudil kosilo, ki sta ga po navadi pred službo že pripravili sogovornici, občasno sta tudi partnerja kaj skuhala. Predvsem pa je ta skrb za otroke pomenila, da otroci niso bili sami doma, ampak so imeli v bližini enega od staršev. Po drugi strani pa sta povedali, da so veliko pripomogle pri skrbi za otroke in gospodinjstvo tudi stare mame in tete, ki so z družino živele na kmetiji.

»Še preden sva imela otroke, sem jaz že hodila v službo. Ko sem rodila, mi je sicer mož namignil, če ne bi raje ostala doma in mu pomagala na kmetiji, a sva ugotovila, da je vseeno pametno, da delam, ker od kmetije ne bi mogli tako dobro živeti. Pa ne, da smo živeli zelo dobro, ampak je bilo lažje. Tako so otroci ostali z njim doma, mu tudi od malega pomagali pri delu na kmetiji, veliko so za njih skrbele babice in tetika. Pa je kar šlo. So se pa sosedi res radi obregnili, da pri naši hiši pa žena nosi denar domov. Ampak je znal moj mož. Jih je »zabil« nazaj pa je bil mir.«¹³²

Druga sogovornica, ki je bila zaposlena v LIK Savinji, njen mož pa v Železarni Štore, se spominja svojega tasta, ki je bil kmet, kako je nekoč dejal svojemu sinu:

»Najbolj prav si pa ti naredil, ko si se s kočarco¹³³ poročil. Pa veš zakaj? Ker krava vsak mesec povrže.«¹³⁴

Sogovornico sem nato vprašala, kaj naj bi to pomenilo, in mi je odgovorila, da ko je krava na vasi skotila, je to pomenilo neko bogastvo oziroma vir dohodka za družino. Ko se je ona zaposlila v tovarni, pa je vsak mesec za svoje delo dobivala plačilo. Besede, da krava povrže vsak mesec, torej pomenijo, da je pri hiši vsak mesec nek vir dohodka. In prav ta vir dohodka so ostale sogovornice navajale kot glavni razlog, zakaj so hodile v službo. Čeprav vse poudarjajo, da je bilo v obdobju, ko so imele otroke, zelo težko, in da se za njih delovni dan ni končal, ko so zapustile tovarno, se jim je vseeno zdelo pomembno, da ohranjajo svojo avtonomijo in služijo svoj denar. Povedale so, da so se s tem počutile manj odvisne od

---

¹³¹ Prav tam, 76–78.

¹³² Intervju, delavka v Metki, Planina pri Sevnici, maj 2022.

¹³³ Slabšalni izraz za žensko, ki živi v hiši in nima nič obdelovalnih površin.

¹³⁴ Intervju, delavka v LIK Savinji, Tratna pri Grobelnem, maj 2022.

soprogov, da so lahko zato same gospodarile s svojim denarjem, delo pa jim je pomenilo tudi sprostitvev in čas za druženje.

»Me smo delale cele dneve skupaj. Vsako izmeno skupaj. Hodile smo na razna balinanja skupaj, na razne športne igre po celi Jugoslaviji. In kaj misliš, da za vikende? Ko ni bilo na primer udarniškega dela. Ja, nič, dobile smo se s celimi družinami na kakem pikniku. Joj, dolgo smo ohranjale te stike. Potem so pa začele ena za drugo odhajati ženske. Ampak res, tako, kot smo se me razumele. V tovarni smo sicer delale kot črna živina in se še pa še prematrala, ampak zabavati smo se pa tudi znale. Pa za dan žena – joj, joj. Smo si prinesle vino, eno leto smo ga celo v službi še kuhale, pa smo si naredile svojo zabavo. Še majstra smo povabile na en deci, da nam je dovolil malo daljši odmor. Fajn je bilo. Same fajne ženske na kupu.«¹³⁵

O razdelitvi vlog v družini sem povprašala tudi edinega sogovornika, zaposlenega v Železarni Štore, saj je tudi njegova žena hodila v službo. Zanimalo me je, kako je kot moški doživljal delitve vlog v gospodinjstvu in skrb za otroke. Povedal mi je, da se mu to ni zdelo nič čudnega, saj drugače pač ni šlo. Preden je šla žena v službo ali dan prej, je navadno pripravila kosilo zanj in za otroke, tako da mu ni bilo treba kuhati. Vedel je, da je žena zadovoljna, da hodi v službo, hkrati je poudaril, da so takrat potrebovali denar in se mu je zdelo smiselno, da delo opravlja tudi žena, ker je bila zdrava in za delo sposobna. Povprašala sem ga, ali je bil zaradi opravljanja gospodinjskih del¹³⁶ kdaj deležen kakšnih (nesramnih) opazk, kar je zanikal. Povedal je, da je živel na vasi, kjer so razen kmečkih žena vse ženske hodile v službo in je bila moška skrb za gospodinjstvo nekaj povsem običajnega.¹³⁷

Ženske so tako kljub napornim dnevom svoje delo rade opravljale, se družile, hkrati pa so z dobro voljo skrbele tudi za gospodinjstvo in družino. Pri tem so se meje med moškimi in ženskimi vlogami malce zbrisale, saj so moški poprijeli še za gospodinjska opravila. S sodelovanjem med partnerjema so bile družine zadovoljne in so kljub težkemu in napornemu delu doma in v službi po njihovem mnenju dobro živele. Glavno vodilo vsem pa je bil denar, ki je bil v vsakem gospodinjstvu prepotrben. Delavke so denar potrebovale predvsem zato, ker so gradili hiše, nekatere pa so povedale, da so večino prisluženega sicer namenile za dom, hrano in osnovne življenjske potrebščine, nekatere so otroke vozile tudi na izlete in na morje, prav tako pa so si rade kupile kaj lepega za obleči.

---

¹³⁵ Intervju, delavka v tovarni EMO, Prebold, maj 2022.

¹³⁶ Gospodinjska dela, ki jih je navedel, so bila predvsem varstvo otrok, pospravljanje posode po kosilu, skrb za hišo. Sogovornik je dejal, da ni nikoli pral oblačil ali čistil.

¹³⁷ Intervju, delavec v Železarni Štore, Šmarje pri Jelšah, maj 2022.

7 Zaključek

Celje kot industrijsko središče na Štajerskem je že od habsburške dobe naprej s svojimi tovarnami pomenilo pomemben kraj, kamor so se stekali delavci iz Savinjske doline in okolice. Največje tovarne po 2. svetovni vojni na Celjskem so bile tekstilna tovarna Metka, Cinkarna Celje, Tovarna emajlirane posode EMO, LIK Savinja in Železarna Celje, ki so poleg pomembne moške sile zaposlovale tudi veliko število žensk. Te so bile najbolj zastopane v tekstilni industriji, ki je imela izjemen pomen za celotno Jugoslavijo, najmanj žensk pa je bilo zaposlenih v proizvodnji Železarne Štore, saj je bilo tam delo fizično najbolj naporno. Zaposlene ženske so se po 2. svetovni vojni v socializmu politično in ekonomsko formalno pravno izenačile z moškimi, mene pa je zanimalo, kako so to izenačitev videle in doživljale proizvodne delavke. S štirinajstimi delavkami in enim delavcem sem se pogovarjala o njihovih doživljanjih proizvodnega dela v Celju po 2. svetovni vojni, o njihovem pogledu na enakopravnost, ki so jo ženske sogovornice razumele predvsem kot enako plačilo za enako opravljeno delo, pri čemer so poudarjale, da te enakopravnosti v celjskih tovarnah niso bile deležne. Z njimi sem se pogovarjala tudi o porodniškem dopustu, ki ga je večina koristila le tri mesece po rojstvu otroka, medtem ko so do poroda ves čas delale v neprilagojenih razmerah, čeprav je bilo delo za nosečnice neprimerno. Sogovornice so na delo večinoma prihajale iz ruralnega okolja, kar je pri nekaterih vplivalo na odnose v proizvodnji, saj so bile zaradi kmečkih obveznosti deležne nekaterih privilegijev, kot je bila odsotnost z dela, na večino sogovornic pa njihovo poreklo na delovnem mestu ni imelo nobenega vpliva. Na delavke v proizvodnji je močno vplivalo tudi normirano delo, še bolj kot norma pa dejstvo, da je, razen v železarni, delo potekalo za tekočim trakom, kjer so bile delavke odvisne ena od druge. Pri tem je včasih prišlo do kakšnih nesoglasij, a so jih delavke zaradi skupnega interesa hitro razrešile. Izkušnjo normiranega dela so sicer opisovale kot stresno in zelo naporno, saj niso imele časa za počitek, kljub fizično zelo napornemu delu. Nazadnje sem se s sogovornicami pogovarjala še o njihovi razpetosti med domom in delom. Vse sogovornice so priznale, da so bila leta v službi zelo naporna, saj so morale doma skrbeti še za družino, a so jim moški priskočili na pomoč in prevzeli del gospodinjskih opravil, hkrati pa jim je plačano delo dajalo nek občutek samostojnosti, avtonomije in zadovoljstva ter možnost druženja.

8 Povzetek

Celje je bilo že v času habsburške monarhije eno izmed pomembnejših gospodarskih središč na Štajerskem, največji razcvet pa je doživelo po letu 1846, ko do mesta pripelje južna železnica. V 90. letih 19. stoletja je bila v Celju z avstrijskim kapitalom ustanovljena Cinkarna, v podobnem času pa še Železarna Štore, ki imata najdaljšo tradicijo na Celjskem. Poleg omenjenih tovarn so imele že v medvojnem času in predvsem po 2. svetovni vojni pomembno mesto v gospodarstvu še Tovarna emajlirane posode EMO, LIK Savinja in tekstilna tovarna Metka. Vseh pet tovarn je skupaj zaposlovalo več tisoč ljudi, ki so iz bližnje in daljne okolice mesta dnevno prihajali na delo. Z izjemo Cinkarne in Železarne so v devetdesetih letih tovarne propadle, delavci pa so ostali brez dela. Magistrsko delo v ospredje postavlja proizvodne delavke v izbranih tovarnah. Delež žensk je bil najvišji v proizvodnji tekstilne tovarne Metka, saj je delo zahtevalo veliko ročnih sposobnosti, medtem ko je bil delež žensk najnižji v proizvodnji Železarne Štore, kjer je bilo delo fizično izjemno zahtevno. Ženske so delale večinoma za tekočim trakom, kar je od njih zahtevalo medsebojno sodelovanje, vsi zaposleni v omenjenih tovarnah pa so opravljali tudi normirano delo, ki jim je poleg neprestanega hitenja in ponavljajočih se gibov predstavljalo stres in anksioznost. V proizvodnji so poleg žensk delali moški, vendar so bili ti večinoma vzdrževalci in tehniki ter delovodje, nekaj pa jih je delalo tudi na traku. Ženske so bile v primerjavi z njimi manj plačane, težje so prišle do boljših delovnih mest. Po opravljenih intervjujih s štirinajstimi delavkami in enim delavcem so vsi zagotovili, da v proizvodnji enakopravnosti kljub prizadevanjem ni bilo. Ženske so imele po 2. svetovni vojni možnost koriščenja porodniškega dopusta tako pred porodom kot po njem, vendar so sogovornice povedale, da dopusta pred porodom niso koristile, čeprav je bilo delo fizično prezahtevno za nosečnice, po porodu pa so vse ostale doma tri mesece. Skoraj nobena izmed mojih sogovornic ni izkoristila možnosti štiriurnega delovnega časa do dopolnjenega tretjega leta otroka, če zanj niso imele varstva, prav tako pa niso izkoristile možnosti enoizmenskega dela. Da niso izkoriščale možnosti, ki jim jih je dopuščal zakon, je krivo to, da o svojih pravicah niso bile obveščene. Poleg službe pa so bile ženske razpete še med domom in tovarnami, kar je vodilo v postopno demokratizacijo odnosov med partnerji. Ko so bile ženske v službi, so za otroke navadno skrbeli soprogi, prav tako so slednji poskrbeli tudi za nekatera gospodinjska opravila. Sogovorniki so povedali, da so v službo hodili tako moški kot ženske, predvsem zaradi potrebe po denarju.

9 Viri in literatura

9.1 Pisni viri

- *Cinkarnar* (1954–1970), letnik 1–16.
- *Emajlirec* (1950–1970), letnik 1–20.
- *Metka* (1961–1970), letnik 1–19.
- *Štorski železar* (1962–1970), letnik 2–18.

9.2 Ustni viri

- Ivanka Cmok, intervju, Trubarjeva v Celju, maj 2022.
- Amalija Čuješ, intervju, Tratna pri Grobelnem, maj 2022.
- Marija Gubenšek, intervju, Dobje, maj 2022.
- Terezija, Kojnik, intervju, Trnovlje, maj 2022.
- Marija Koštomaj, intervju, Zadobrova, maj 2022.
- Jožica Kovač, intervju, Celje, maj 2022.
- Darinka Krofl, intervju, Slivnica, maj 2022.
- Silva Rogan, intervju, Tratna ob Voglajni, maj 2022.
- Ana Romih, intervju, Planina pri Sevnici, maj 2022.
- Zlatka Šolman, intervju, Grobelno, maj 2022.
- Marija Šuhelj, intervju, Laška vas, maj 2022.
- Jože Tkalec, intervju, Šmarje pri Jelšah, maj 2022.
- Hedvika Tomažin, intervju, Ljubečna, maj 2022.
- Jožefa Vešligaj, intervju, Kompole, maj 2022.
- Anđelka Zorinič, intervju, Prebold, maj 2022.

Zvočne zapise vseh intervjujev in beležke ob intervjujih hrani avtorica.

9.3 Arhivski viri

- SI ZAC, Zgodovinski arhiv Celje, ZAC 560, fasc. 9, reg. 39–40.
- SI ZAC, Zgodovinski arhiv Celje, SI ZAC/0759.
- SI ZAC, Zgodovinski arhiv Celje, SI ZAC 0758, fasc. 121.

9.4 Spletni viri

- *Statistični podatki o zaposlenih na Koroškem in Kranjskem leta 1910.* <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=ost&datum=0003&page=692&size=45> (Dostop 13. 5. 2022).
- *Statistični podatki o zaposlenih na Štajerskem leta 1910.* <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=ost&datum=0003&page=582&size=45> (Dostop 13. 5. 2022).

9.5 Literatura

- Batagelj, Borut idr. *Dekade: petdeseta 1950 – 1959 @Celje*. Celje: Zgodovinski arhiv, 2019.
- Bonfiglioli, Chiara. *Women and industry in the Balkans: The Rise and Fall of the Yugoslav Textile Sector*. London: Bloomsbury Publishing Plc, 2020.
- *Cinkarna Celje: o podjetju.* <https://www.cinkarna.si/si/o-podjetju> (Dostop 12. 5. 2022).
- Čanji, Vanesa. *EMO - Orodjarna: orodjarna v evropskem vrhu*. Celje: Emo - Orodjarna, 2019.
- Erjavec, Ferdinand idr. *130 let Cinkarne*. Celje: Cinkarna, 2003.
- Goropevšek, Branko. *Stoletje v Celju: 1900–2000*. Celje: Fit media, 2001.
- Hren Medved, Alenka. *Industrijsko Celje*. Celje: Osrednja knjižnica Celje, 2021.
- Jeraj, Mateja. *Slovenke na prehodu v Socializem: (Vloga in položaj ženske v Sloveniji 1945–1953)*. Ljubljana, Arhiv republike Slovenije, 2005.
- Klavora, Marko. *Intervju in ustna zgodovina: pričevanja ali pripoved.* <https://core.ac.uk/download/pdf/52490934.pdf> (Dostop 13. 6. 2022).
- Lazarević, Žarko. *Gospodarska dejavnost žensk in gospodarsko zgodovinopisje*. V: *Žensko delo: Delo žensk v zgodovinski perspektivi*, ur. Aleš Gabrič. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, 9–18.
- Lazarević, Žarko. *Gospodarska podoba Celja v prvi polovici 19. stoletja*. V: *Iz zgodovine Celja: 1780–1848*, ur. Andreja Rihter. Celje: Muzej novejše zgodovine, 1996, 235–254.
- Lazarević, Žarko. *Plasti prostora in časa: iz gospodarske zgodovine Slovenije prve polovice 20. stoletja*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009.
- Lazarević, Žarko. *Tovarna kolektorjev Idrija in vstop tujega partnerja leta 1968: postopki, razhajanja in dileme*. V: *Med državo in trgov: cikli in prelomi v zgodovini*, ur. Nina Vodopivec. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2014, 83–110.

- Leskošek, Vesna. Vpliv porodniškega dopusta na zaposlitev žensk v času socializma. V: *Žensko delo: Delo žensk v zgodovinski perspektivi*, ur. Aleš Gabrič. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015, 69–86.
- *Metka: tekstilna tovarna in konfekcija Celje*. Celje: Grafično podjetje »Celjski tisk«, 1969.
- Mikola, Milko. Industrija v Celju med obema vojnoma. V: *Iz zgodovine Celja: 1918–1941*, ur. Marija Počivavšek. Celje: Muzej novejše zgodovine, 2001, 93–118.
- Mikola, Milko. Razvoj industrije na območju Celja od začetkov do prve svetovne vojne. V: *Iz zgodovine Celja: 1848–1918*, ur. Marija Počivavšek. Celje: Muzej novejše zgodovine, 1998, 155–186.
- *MOC v številkah*. <https://moc.celje.si/moc-v-stevilkah> (Dostop 12. 5. 2022).
- Orožen, Felicijan. *Kratka gospodarska zgodovina Celja in okolice*. Celje: Odbor za proslavo 500-letnice mesta Celje, 1952.
- Perhavec, Vojko. *Živeti s Celjem*. Ljubljana: Učne delavnice, 1990.
- *Preteklost knežjega mesta: Rimljani*. <https://www.celje.si/sl/content/rimljani> (Dostop 4. 5. 2022).
- *Preteklost knežjega mesta: Srednji vek in Celjski*. <https://www.celje.si/sl/content/preteklost-kne%C5%BEjega-mesta> (Dostop 4. 5. 2022).
- *Preteklost knežjega mesta: Urbanizacija, Vlakov in Narodno prebujanje*. <https://www.celje.si/sl/content/preteklost-kne%C5%BEjega-mesta>. (Dostop 4. 5. 2022).
- Prinčič, Jože. Gospodarstvo Celja od drugega svetovnega spopada do slovenske osamosvojitve 1945–1991. V: *Iz zgodovine Celja; 1945–1991*, ur. Marija Počivavšek. Celje: Muzej novejše zgodovine, 2006, 137–174.
- Prinčič, Jože. *Slovensko gospodarstvo v drugi Jugoslaviji*. Ljubljana: Modrijan, 1997.
- Prinčič, Jože. Socialistično gospodarstvo - več države, manj trga in podjetništva. V: *Med državo in trgovino: cikli in prelomi v zgodovini*, ur. Nina Vodopivec. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2014, 53–81.
- Prinčič, Jože. *V začaranem krogu: slovensko gospodarstvo od nove ekonomske politike do velike reforme: 1955–1970*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1999.
- Rožac Darovec, Vida. *Metodološki in teoretični problemi ustne zgodovine*. <https://zdjp.si/wp-content/uploads/2015/09/rozac-darovec.pdf> (Dostop: 7. 6. 2022).
- Sitar, Polona. *»Ne le kruh, tudi vrtnice«: Potrošnja, tehnološki razvoj in emancipacija žensk v socialistični Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.

- Štahan, Josip. *Življenjski standard v Jugoslaviji*. Zagreb: Globus, 1974.
- Ule, Mirjana. *Ženska, zasebno, politično ali »ne vem, sem neodločena«*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1990.
- Vodopivec Nina. *Labirinti postsocializma: socialni spomin tekstilnih delavk in delavcev*. Ljubljana: Institutium Studiorum Humanitatis, Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 2007.
- Vodopivec, Nina. Od niti in majice do družbenega standarda: pogled v socialistično tovarno. V: *Žensko delo: Delo žensk v zgodovinski perspektivi*, ur. Aleš Gabrič. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2015.
- Vodopivec, Nina. Sem delavka, mati, gospodinja. *Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja*. 2001.
- Vodopivec, Nina. *Tu se ne bo nikoli več šivalo: doživljanja izgube dela in propada tovarne*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2021.
- *Zgodovina rudarstva in železarstva v Štorah*. <http://zelezarski-muzej.si/novo/?p=28> (Dostop 9. 5. 2022).

10 Seznam prilog

10.1 Vprašalnik za intervju

1. Časovno opredelite, kdaj ste bili zaposleni v tovarni.
2. Kako bi opisali položaj žensk v tovarni? Kakšen je bil odnos do žensk in kakšen odnos do moških? Kako ste se nasploh razumeli med sabo v proizvodnji?
3. Kako bi opredelili enakopravnost med spoloma? Kaj je tisto, kar dela moške in ženske enakopravne? Ali lahko rečete, da so bile ženske v vaši tovarni enakopravne z moškimi?
4. Opišite vaš tipični dan, ko ste bili zaposleni v proizvodnji. Od jutra do večera.
5. Kakšno delo ste opravljali v proizvodnji? Menite, da ste bili primerni za opravljanje tega dela (glede na fizično zahtevnost, ročne spretnosti)?
6. Kje ste živeli, ko ste delali v tovarni? Ali je okolje, iz katerega ste prihajali, vplivalo na odnose na delovnem mestu?
7. Je bilo delo v proizvodnji normirano? Kakšne spomine imate na tovrstno delo? Ali je normirano delo vplivalo tudi na odnose med delavci v proizvodnji?
8. Kako je bilo s porodniškim dopustom? Se spomnite, koliko časa ste bili doma? Ali ste v času, ko ste imeli majhne otroke, izkoristili možnost skrajšanega delovnega časa, možnost enoizemskega dela?
9. Kako je delo vplivalo na družinske odnose? Sta bila oba z možem/ženo zaposlena? Kdo je skrbel za otroke, ko sta bila v službi?